

MARAŞ'IN KURTULUŞ BAYRAMI KUTLAMALARI VE BASINA YANSIMALARI (1920-1950)

Cengiz ŞAVKILI*

ÖZ

I. Dünya Savaşı, büyük yıkım ve kayıpların ardından imzalanan barış anlaşmaları ile sona ererken Osmanlı Devleti, imzaladığı Mondros Mütarekesi uyarınca savaşın ardından yeni işgallere uğramıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7'nci maddesine dayanılarak İngilizler tarafından işgal edilen Osmanlı toprakları arasında bulunan Maraş, işgallere karşı gösterilen tepkinin ilk merkezlerinden biri olmuştur. İlk olarak İngilizler tarafından işgal edilen şehir, bu işgal süresince nispeten sakin bir dönem geçirmiştir. Bu süre boyunca şehirde çok büyük bir kargaşa yaşanmamıştır. Ancak daha sonra İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 15 Eylül 1919 tarihli Suriye Antlaşmasına göre İngilizler tarafından Fransızlara devredilen Maraş, Fransız işgali boyunca büyük olaylara sahne olmuştur. Sütçü İmam Olayı ve Bayrak Olayı gibi vakalar sırasında Ermeni kışkırtmalarına sahne olan şehir, Fransız ve Ermenilere karşı azim ve kararlılıkla direnerek, 22 gün süren büyük mücadelesi sonrasında 12 Şubat 1920'de işgale son vermiştir. Maraş halkı, bir ölüm kalım mücadelesi veren atalarını minnetle anarken, her yıl 12 Şubat'ı bayram olarak kutlamıştır. Kurtuluş Bayramı 1937 yılına kadar bazı yıllarda 11 Şubat'ta, daha sonraki yıllarda ise 12 Şubat'ta kutlanmaya başlanmıştır. Her yıl kutlama törenlerinin bir önceki yıldan daha ihtişamlı olmasına gayret sarf edildiği gözlenen bu kutlamalar boyunca şehirde görsel bir şölen atmosferi oluşturulmuştur. Bu kutlama şenlikleri sırasında şehre yapılan yatırım ve harcamalar şehrin modernleşmesine de önemli katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, 12 Şubat, Tören, Fransızlar, Kutlama, Gazete.

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: savkili67@ksu.edu.tr

MARASH'S SALVATION DAY CELEBRATIONS AND THEIR REFLECTIONS ON THE PRESS (1920-1950)

ABSTRACT

While World War I ending with peace treaties signed after major devastation and losses, the Ottoman Empire underwent new occupations after the war, according to the Armistice of Mondros, which it signed. Marash was one of the first centers of reaction to the occupations among the Ottoman lands occupied by the English, based on the 7th article of the Mondros Armistice Agreement signed on October 30, 1918. The city, first occupied by the English, passed a relatively calm period during this occupation. During this time, didn't occur great turmoil in the city. However, according to the Syrian Treaty of 15 September 1919 signed between England and France, Marash, who was transferred to the French by the British, witnessed great events during the French occupation. The city that provoked by Armenians incitements during th events such as the Sutcu Imam Event and Flag Event, put an end occupations on February 12, 1920, 22 days after the great struggle, resisting with resolution and determination against the French and Armenians. The people of Marash while admiring their ancestors who gave a life-and-death struggle, celebrate February 12, every year as a feast. Salvation Day was celebrated on February 11 in some years until 1937 but in following years it was began to celebrated on February 12. Throughout these celebrations, where a celebration ceremony has been held every year to make it more glorious than before, a visual festive atmosphere has been created in the city. The investments and expenditures made during the celebration festivities also made important contributions to the modernization of the city.

Keywords: Marash, February 12, Ceremony, French, Celebration, Newspaper.

Giriş

I. Dünya Savaşı sırasında yapılan Sykes-Picot gizli paylaşım antlaşmasına göre Kilikya, Suriye, Musul, Filistin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Fransa'ya verilirken; Hayfa ve Akka Limanları ile Irak ise İngiltere'ye bırakılıyordu.¹ İngilizler Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. Maddesine dayanarak 22 Şubat 1919 da Maraş'ı işgal etmişlerdi.² Maraş'taki İngiliz işgal kuvvetleri başta Hintli olmak üzere diğer sömürgelerden

¹ Hale Şıvgın, "Güney Cephesinin Değerlendirilmesi", **Türk İstiklal Harbinde Kuvay-ı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler 16 Mayıs 2014**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 14-15.

² **Türk İstiklal Harbi IV Güney Cephesi**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1966, s. 50.

getirilen askerlerden oluşmaktaydı. Hintli Müslüman askerlerin varlığı uygulamaları yumuşatırken halkın tepkisini de engellemiştir.³

Nispeten sakin geçen İngiliz işgal döneminin ardından 15 Eylül 1919 tarihli Suriye İtilafnamesine göre İngilizler işgal ettikleri Güneydoğu Anadolu Bölgesinden çekilmiş ve bu bölge Fransızlar tarafından işgal edilmiştir.⁴ Maraş'ın Fransızlarca işgalinden sadece birkaç gün sonra 31 Ekim 1919'da meydana gelen "Sütçü İmam Vakası (Uzunluk Olayı)", sonraki çıkacak çatışmaların da adeta habercisi olmuştur.⁵ Bu olay Maraş için yeni bir kurtuluş kapısı açmıştır. Sütçü İmam Olayının ardından Maraş'ta asayişin sağlanması için gönderilen Fransız Askeri Valisi Andre'nin ilk işi, 27 Kasım 1919'da Maraş ileri gelenlerini Kadir Paşa Konağında bir toplantıya davet etmek olmuş; ancak Maraş ileri gelenleri toplantıya katılmamışlardır. Andre, aynı günün akşamında Hırlakyanların evinde şerefine verilen ziyafette ev sahibinin kızı Helena'yı dansa kaldırmak istemiş, Helena ise; "Ne Fransız ne de Ermeni bayrağının bulunmadığı bir şehirde dans etmeyi sevmem" diyerek dans teklifini reddetmiştir.⁶ Bu durum üzerine Andre, derhal emir vererek kaledeki Türk bayrağını indirtmiştir.⁷ 28 Kasım sabahı Maraş ileri gelenlerinden Avukat Mehmet Ali (Kısakürek) Bey, yedi adet beyanname yazarak oğlu Şahap vasıtası ile bu beyannameleri Ulu Camii, Sarayaltı ve Çarşıbaşı gibi şehrin belirli yerlerine astırdı.⁸ Cuma namazını kılmak için şehrin her tarafından insanlar Ulu Camiye akın akın gelmişti. Cemaat arasında "bayraksız namaz kılınmaz" şeklinde bir uğultu kopmuş ve Hutbeye çıkan Ulu Camii imamı Rıdvan Hoca cemaate şöyle

³ Yalçın Özalp, **Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, No: 1, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, s. 26.

⁴ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 53.

⁵ Yaşar Akbıyık, **Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, AAMY., Ankara, 1999, s. 124-125.

⁶ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 135-136; Özalp, **a.g.e.**, s. 53; Bazı kaynaklarda dansa kaldırılmak istenilen kızın Virjini olduğu belirtilmektedir. Bkz. Adil Bağdatlılar, **Uzunluk İstiklal Harbinde Kahramanmaraş**, Toker Matbaası, 1974, s. 58.

⁷ Bazı kaynaklarda özellikle Stanley E. Kerr'in "The Lions of Marash" adlı kitabında olduğu gibi kaledeki Türk bayrağının yerine Fransız bayrağının çekildiği ifade edilse de; Hüsamettin Karadağ'ın "İstiklal Savaşında Maraş" adlı kitabında da belirttiği gibi kaynakların ekseriyeti, Fransızların kendi bayraklarını kaleye çekmeye cesaret edemediklerini açıkça yazmaktadır. Bkz. Hüsamettin Karadağ, **İstiklal Savaşında Maraş**, Mersin, 1943, s. 17; Stanley E. Kerr, **The Lions of Marash**, State University of New York Press, Albany, 1973, s. 71.

⁸ Remzi Arifioğlu, "Maraş İşgali ve Kurtuluş Mücadelesinin Ana Hatları-II", **Maraş**, Sayı 586, 3 Şubat 1945, s. 2; Ferhat Başdoğan, "Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı", **Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu, Kahramanmaraş Sempozyumu**, 10-11 Şubat 1986, s. 70.

seslenmiştir: “hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir.”⁹ Bu yönde atılan sloganlar ile cemaat sancağı alarak kaleye doğru hücum etmiş ve halk içinde yer alan onbaşı Osman Erşan bayrağı kale burçlarına dikmiştir.¹⁰

Ardı sıra ortaya çıkan bu olaylar halk içinde bir kıpırdanma oluşturmuş ve doğal bir süreç içinde hızla Kuvay-i Milliye örgütleri kurulmuştur. Bu teşkilatlanmayı bir sisteme bağlamak üzere 30 Ekim 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye tarafından Maraş Bölgesi Kuva-yi Milliye Teşkilatı Reisliğine Üsteğmen Asaf Bey (Kılıç Ali) atanmıştır.¹¹ Kılıç Ali Bey, teşkilatlanmanın ve hareketin sağlıklı yürümesi için Maraş'ta üç kişiden oluşan heyet kurduğunu ve yeni semt ve mahalle savunma teşkilatları ile şehrin savunma ve direnme gücü hakkında istişarede bulunduğunu ifade etmiştir.¹² Öte yandan şehirde din adamları ve eşraf öncülüğünde gizli heyetlerin birleşmesi ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu.¹³ Bu örgütlü teşkilatlanmanın ardından başlayan Maraş'ın kurtuluş savaşı Arslan Bey idaresinde 22 gün sürmüş ve Maraş halkı mücadelesini zaferle taçlandırmıştır. Maraş bu sembol kahramanlığına binaen meclis tarafından 5 Nisan 1925 tarihinde İstiklal Madalyasıyla ödüllendirilmiş¹⁴ ve 7 Şubat 1973 tarihinde ise şehre “Kahraman” unvanı verilmiştir.¹⁵

Şehrin eşsiz mücadelesi ve kahramanlığının cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası dönemde her yıl bir şenlik havasında kutlandığı görülmüştür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle; “her yıl şubatın on ikisinde, Maraşlıların ve Maraş'ın bayramı başlamaktadır. Şehir kendi kurtuluş gününü kutlamak için elinden gelen bütün gayreti sarf etmiştir. Nasıl ki bu günü hazırlamak içinde yıllar önce elinden geleni, hatta gelmeyenini yapmış olduğu gibi”.¹⁶ Tanpınar'ın bu ifadelerini perçinleyen bir haber Cumhuriyet Gazetesi'nin 22 Şubat 1940 tarihli sayısında da yer almıştır. Celalettin Ezine'nin Paris'teki tetkikleri esnasında Maraş ve Antep mücadelesine şahit olan bir Fransız doktor kaymakamından duyduğu;

“Gaziantep ve Maraş'tan bahsetmek istiyorum. Umumi Harbin sonu idi. Topunuz, tüfeğiniz yoktu. Fakat derme çatma kuvvetlerden teşkil ettiğiniz kıtalar ve şehrin ahalisi dünyanın en muntazam ve galip ordusuna bize karşı

⁹ **Kahramanmaraş İl Yıllığı 1974**, Kemal Matbaası, 1974, s. 37.

¹⁰ Akbıyık, **a.g.e.**, s. 136-140.

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. I, MEB Basım Evi, Ankara, 1987, s. 278.

¹² **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2015, s. 87.

¹³ Recep Çelik, **Millî Mücadele'de Din Adamları-2**, Emre Yayınları, 2000, s. 80.

¹⁴ **Maraş İl Yıllığı 1967**, Kahramanmaraş, 1967, s. 74; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Doksan Dördüncü İçtima, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, 05.04.1341.

¹⁵ **Resmî Gazete**, 12.07.1973, Sayı: 14456, Kanun No: 1657.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Maraşlıların Bayramı”, **Ülkü**, C. 91, S. 107, 1 Mart 1946.

koydular. Kolsuz yaralıların silahlarının namlularını dişleriyle sıktıklarını, kadınlarınızın omzunda cephane taşıdıklarını gördüm. Akıllara sığmazdı bu! İnsan havsası ve mantık denilen şeylerin saçmalığına o gün şahit oldum. Ordu taktiği ve kitaplarda okuduğumuz sevkülceyş kanunları Maraş'ın önünde iflas ettiler."¹⁷

Sözleri, Maraş halkının ortaya koyduğu mücadelenin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadelerde kendini bulan mücadelenin büyüklüğü ve parlaklığı oranında kutlamalarında organize bir şekilde gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Mahalli kurtuluş günleri kutlamaları her ne kadar 1982 yılında yayınlanan "Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören Yönetmeliği"¹⁸, ile detaylı bir şekilde düzenlenmekte ise de; bu yönetmelik 19 Mayıs 1930 tarihinde kabul edilen 1624 Sayılı Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun'a dayanmaktadır. Kanunun 10'ncu maddesinde Vilayet İdaresi Umum Müdürlüğü'nün İkinci Şubesi'nin görevleri sayılırken bu şubenin millî bayramlardan ve merasimlerden sorumlu olduğu belirtilmiştir.¹⁹ 1930'da söz konusu edilen millî bayramlar arasında muhtemelen kurtuluş günleri kutlamaları da vardı. Maraş'ın kurtuluş günü kutlamaları, tek partili yıllar boyunca sistemli ve yoğun katılımlı bir kutlama havasına bürünmüştür. Bilhassa halkın çete bayramı olarak nitelediği kurtuluş bayramı, köklü bir gelenek halini alarak günümüzde de kutlanmaktadır.

Bu makalede, Maraş'ın kurtuluş günü kutlamalarının devletin resmî yazışmalarına yansımaları, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri kullanılarak verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kutlamaların içerikleri ve halkın kutlamalardaki heyecanını yansıtmak için ise başta Maraş'ın yerel gazetesi olan Maraş gazetesi olmak üzere; Ulus, Cumhuriyet, Kurun, Hâkimiyet-i Milliye, Zafer, Akşam, Yeni Sabah ve Vakit gibi ulusal gazetelerden yararlanılmıştır.

1. Atatürk Dönemi'nde Yapılan Kurtuluş Bayramı Kutlamaları (1920-1938)

12 Şubat 1920'de Fransızları şehirden göndermek yoluyla kendi kurtuluşunu gerçekleştiren Maraş'ın bu büyük mücadelesine yönelik ilk tebrik ve kutlamalar Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa

¹⁷ **Cumhuriyet**, 22 Şubat 1940, s. 5; **Maraş**, 29 Şubat 1940, s. 1-3.

¹⁸ **Resmî Gazete**, 5 Nisan 1982, S: 17655, s. 12-15.

¹⁹ **Resmî Gazete**, 24 Mayıs 1930, Kanun No: 1624, S. 1501, s. 8940.

tarafından gönderilmiştir. Mustafa Kemal, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Maraş Belediye Riyaseti'ne ve Maraş'taki Kuva-yı Milliye Kumandanı Kılıç Ali Bey'e bir telgraf çekerek, Maraşlıları bu mücadelelerinden dolayı kutlamıştır.²⁰ Yine 15'nci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa da 13 Şubat 1920 tarihinde Maraş Mutasarrıflığına çektiği bir telgrafla²¹, Maraş Kurtuluş Mücadelesinin önemi hakkında ki fikirlerini ifade etmiştir. Böylece ulusal kurtuluş savaşının yerel çaptaki bu örneğine kayıtsız kalmayan Heyet-i Temsiliye, Maraş'ın kendilerine aidiyetini sağlamış bulunmaktaydı. Maraş'ın kurtuluş zaferinin bu yankıları sonraki yıllarda da yurdun birçok noktasında bir kutlama şenliğine dönüşmüştür.

Maraşlılar, kurtuluşun hemen ertesi yılından itibaren bu önemli günün anısına yıldönümü programları düzenlemişlerdir. Kurtuluş gününün ikinci senesinde, Maraş Kalesi'nde bir tören yapılarak, şehrin her tarafı al bayraklarla donatılmıştır. Ulucami'de mevlit okutulmuş, şehitlerin ruhlarına Fatihalar gönderilmiştir. Ayrıca bir kahramanlık hatırası olarak kaledeki tarihi bayrağın altında, ordunun başarısı ve vatanın diğer kısımlarının kurtarılması için dualar okunmuş ve ardından Meclis'e hürmet ve tazimlerin sunulması için mutasarrıf vekil tayin edilerek merasime son verilmiştir.²² Şehrin bu büyük başarısı halk tarafından kutlamalar ile yaşatılmaya devam ederken çok geçmeden bu zaferi taçlandırmak adına devlet ricali tarafından da Millî Mücadele'de gösterdiği olağanüstü başarısından dolayı Maraş'a 5 Nisan 1925 tarihinde İstiklal Madalyası verilmiştir. Maraş Kalesi'nde 17 Ağustos 1925 tarihinde yapılan merasimle saat 16.00'da kaleye bayrak çekilmiş ve bayrağa istiklal madalyası takılarak, törende öğretmen Tahir Nadi adlı şahıs tarafından bir kaside okunmuştur.²³ Başvekil İsmet Paşa da Maraş'ın İstiklal Madalyası ile taltif edilmesinden dolayı Belediye Reisi Lütfi Bey ve hanımına gönderdiği 26 Ağustos 1925 tarihli telgrafla, Maraş'ın gösterdiği fedakârlığı ve kahramanlığı övmüş ve Maraş'ı kutlamıştır.²⁴

²⁰ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri IV**, AAMY, Ankara, 2006, s. 205; Cengiz Gönen, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı Maraş**, Lazer Yayınlar, Ankara, 2005, s. 223-224.

²¹ Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Yüce Yayınları, İstanbul, 1990, s. 431.

²² Murat Küçükkuşurlu, "Cumhuriyet Döneminde Yapılan Maraş Kurtuluş Şenlikleri", **Uluslararası Millî Mücadele Döneminde Maraş Sempozyumu**, 5 Şubat 2017; TBMM Zabıt Ceridesi, I. Dönem, C. 17, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, 23.2.1338, s.109.

²³ **BCA**, 030.10.194.330.14-2,3.

²⁴ **BCA**, 030.10.194.330.11-1.

Kutlama geleneğinin devam ettiği 1927 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Belgede belirtildiği kadarıyla Maraş'ın Kurtuluş Bayramına katılacak olan milletvekillerine bazı kolaylıklar sağlandığı görülmüştür. Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından Maraş'ın Kurtuluş Bayramına iştirak edecek olan milletvekilleri için devlet demir yollarında bir yolcu vagonu ayrılması ve 2306 lira bir kuruşun devlet demiryollarına tesviyesine izin verilmesi konusunda Nafia Vekâletine bir tezkere yazılmıştır.²⁵ Bu durum kutlama etkinlikleri için devleti ve hükümeti temsil edecek vekillerin, şehir halkı ile bir bütünleşme sağlayarak tarihsel hafızanın canlı tutulmasına verilen önemi göstermesi bakımından değerlidir. Devletin bu özel günlerde halkın yanında olduğunun en güzel ifadesi olan bu durum, kutlama etkinliklerinin bu tarihlerde devlet desteği ile sürdürüldüğünü göstermektedir.

1934 yılından itibaren yapılan kutlamalarda geceleri fener alayının düzenlenmesi, eski bir dinamo vasıtası ile bazı binaların aydınlatılması sağlanmıştı. Yapımına başlanan elektrik fabrikasının bitmesinden sonra binalar elektrikle daha kolay bir şekilde aydınlatılması düşünülse de bu pek mümkün olmamıştır.²⁶ Yine aynı yıl Maraş'ın Kurtuluşu münasebetiyle yaptırılan üzerinde "1920 Maraş Kahramanlarını Analım 1934" yazılı çeşme faaliyete geçmişti. Bu çeşme Belediye'ye (Şarbaylık) müracaat eden Şişmanoğlu Arif Bey tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca Arablarkozu denilen mezarlık kaldırılarak çok güzel bir çocuk bahçesi yaptırılmış ve bahçenin karşısına bir büyük gazinonun temeli atılmıştı. Ayrıca bu gazinonun sol tarafına bir sinema yapılması planlanmaktaydı. Çocuk bahçesinden kışlaya çıkan ve Turan İlkokuluna inen yol yapılarak, siyah taşlarla döşenmeye başlanmıştı.²⁷

Devlet ve hükümet desteğinin güzel bir göstergesi olarak, Maraş'ın kurtuluş mücadelesinin filme aktarılması düşünülmüştür. 1934 yılında bunun için bir heyetin gelip çalışma yapması planlanmış, hazırlıklar Maarif Müdürü Şefik Ergündüz'ün başkanlığı altında bir komisyon tarafından yapılmış ve millî kıyafetleriyle filme alınacak olan 200 kişi hazırlanmıştır.²⁸

Maraş gazetesinin 19 Şubat 1935 tarihli haberine göre Maraş'ın kurtuluş yıldönümünde bütün Maraş halkı yüksek bir heyecan yaşamıştır. Tören sabahı kadın erkek, çoluk çocuk herkes temiz elbiselerini giyerek sokaklara dökülmüştü. Günlerce önceden yapılmış olan programa göre; milis

²⁵ BCA, 030.10.152.75.17. 1-10.

²⁶ "Maraş Un ve Elektrik Fabrikası", *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Haziran 1934, s. 3.

²⁷ "Güneyin Bayındırılan Şehri Maraş", *Ulus*, 3 İlkteşrin 1935, s. 5; 12 Şubat 1937, s. 1.

²⁸ "Kahramanmaraş'ın Savaşı Filme Alınacak", *Maraş*, Sayı 84, 30 Nisan 1934, s. 2.

bölüğü millî elbiselerini giymiş ve ay yıldızlı bayraklar ile Cumhuriyet Halk Fırkasının altı oklu bayraklarını taşımıştır. Milislerin Belediye Meydanı'na gelişinden sonra başta vali vekili, fırka başkanı olduğu halde askerî ve mülkî erkân, asker, jandarma, polis, bütün mektepliler programda belirtilen sıralarını almışlardı. Önde mızıka olduğu halde bütün bu kabile olgun bir yürüyüşle kaleye, daha sonra ise Cumhuriyet Meydanı'na geldiler. Cumhuriyet Meydanı'nı göğüsleri neşe ile çarpan binlerce halk doldurmuştu. İstiklal Marşı ile başlayan merasimde bayrağa İstiklal Madalyası takılmış ve sonrasında CHF Reisi ve Burdur Saylavı H. Onaran meydanın ortasına gelerek gür sesiyle bir söylevde bulunmuştur. Gece fener alayı tertip edilmiş ve Halkevinde orta mektep okutucularından tarihçi Emin'in kurtuluşa ait can kulağı ile dinlenen bir konferansı gerçekleştirilmiştir.²⁹

1936'daki kurtuluş şenlikleri için önceliklere nazaran çok daha ciddi hazırlıklar yapılmıştır. Öncelikle yapımına başlanan elektrik tesisatının bu şenlik öncesinde bitirilmesi için hummalı bir faaliyet yürütülmüştür. Maraş'tan Gaziantep'e çıkan yolun üstünde bulunan ve "Şeyh Adil" denilen büyük ve eski mezarlığın üstünde "*asri mezarlık*" ismiyle yeni bir mezarlığın yapımına başlanmıştır. Asri mezarlığın içinde bir meydan açılmış ve burada "*Şehitler Anıtı*" yapılmaya başlanmıştır.³⁰ Asri mezarlıktaki abidenin 1,5 metre yüksekliğindeki sütunu kutlama törenlerine yetişmemiş, ancak Mayıs 1936'da Maraş'a ulaşmıştı. Bu sütun, belirtilen tarihten sonra abidenin üzerine konulmuştur.³¹ Yine bu dönemde "Cumhuriyet Meydanı" olarak anılan alandaki şehrin tarihi kalesi üzerinde, bayrak direğinin önüne bir anıt yapılmaya başlanmıştır.³² Nitekim bu anıtların yapımı kutlama şenliklerine yetiştirilmişti. Maraş Millî Mücadelesinde şehit düşenlerin kemiklerini taşıyan ve bayrağa sarılmış olan iki tabut, büyük bir törenle, halkın omuzlarında taşınarak anıta götürülmüş ve defnedilmişti.³³

Maraş halkının kurtuluş günü etkinliklerinin takip eden yıllarda da büyük bir coşku ile kutlandığı görülmektedir. Maraşlılar, bu büyük mücadeleyi gelecek nesillerin hafızalarında da canlı tutmak ve o günleri hem hüznle hem de övünçle anmak için büyük programlar düzenlemiştir. Yoğun bir heyecan ve coşkuyla yapılan Maraş'ın kurtuluş bayramı törenlerinin kurtuluşu takip eden ilk yıllarda bazen 11 Şubat'ta, 1937 yılından sonra ise düzenli olarak 12 Şubat'ta yapıldığı görülmektedir.

²⁹ "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı", **Maraş**, 19 Şubat 1935, s. 1, 3.

³⁰ **Kurun**, 10 Şubat 1936, s. 3.

³¹ "Maraş Şehitler Abidesi", **Akşam**, 24 Mayıs 1936, s. 6.

³² "Maraş'ta Dikilen Bir Anıt", **Kurun**, 23 Şubat 1936, s. 4.

³³ Küçükkuşurlu, **a.g.m**; "Maraş'ın Kurtuluşu, 17. Yıldönümü Büyük Bir Törenle Kutlandı ve Şehit Kemikleri Anıta Gönderildi", **Ulus**, 16 Şubat 1936, s. 1.

1937 yılında da aynı yoğun hisler içinde kutlanmaya devam eden Maraş'ın Kurtuluş Bayramı etkinlikleri çerçevesinde, Maraş gazetesinde yayımlanan Gaziantep Lisesi son sınıf öğrencisi olan Sezai Onat'ın, mektubunda bu yoğun hissiyat şu şekilde dile getirilmiştir:

“17 yıl önce bugün kahraman Maraş, istila çamuru ile kirlenen bağırnı, düşmanın kendi kanı ile yıkayarak temizledi... Maraş, etin demiri tepelediği, kanın ateşi söndürdüğü, topraklarını çiğnetmemek için çiğnenenlerin kahramanca can verdikleri, mermileri göğüslerinde durduranların Tanrıya kavuştukları yer, şanlı bir tarihin, şahlanmış bir gururun nesillerden nesillere taşıp gelen bir hürriyet aşkının çocuğu.”³⁴

1938 Yılında Maraş'ın kurtuluş yıldönümü emsali görülmemiş bir tezahüratla kutlanmıştır. Program gereğince önce Ulu Cami'de şehitlerin ruhuna mevlit okunmuş, saat dokuz da kaleye çıkılmış ve sancak direğine Türk bayrağı çekilmiştir. İstiklal Marşı çalındığı esnada Belediye Başkanı Hasan Sükûti Tükel ve arkadaşları tarafından bayrağa İstiklal Madalyası takıldı. Törenlerde ise önce encümen azasından Abdülkadir Sezal ve memur Remzi Tunçel günün anlamı ile ilgili konuşmalarını yaptılar. Sonrasında ise Öğretmen Adile Kandeğer kendi yazdığı şiirini okudu. Geçit resmine köylerden gelen atlı birlikler, askerler, okul talebeleri ve millî kıyafetli halkta katıldı. Geçit merasiminden sonra şehitlikte devlet ricalinin katılımı ile bir tören yapılmış ve gece de fener alayı tertip edilmiştir.³⁵

2. İnönü Dönemi'nde Yapılan Kurtuluş Bayramı Kutlamaları (1938-1950)

Kurtuluş Bayramı Kutlamalarının 19. Yıldönümü Maraş'ta valilik tarafından hazırlanan bir kutlama programı çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu programa göre; Belediye icap eden yerleri elektrikle tenvir edecek ve Halkevi temsil kolu bir müsamere hazırlayacaktı. 12 Şubat Pazar günü sabahleyin saat 6.30'da başlamak üzere bir makineli tüfek takımı kalede 9.30'a kadar aralıklarla ateş edecekti. Belediye önündeki milisler kaleye hücum ederken, kalede bulunan on kişilik milis düşman askerini temsil etmiş olacaktı. Büyük camide saat 8'de mevlit okunacak, mevlit bitince belediye önünde toplanmış bulunan milisler, subaylar, askeri kıta, talebeler, memurlar, partili ve halk kaleye çıkacak; kalede kroki mucibince herkes yerini aldıktan sonra Şarbay tarafından bayrağa İstiklal Madalyası takılacak ve bu esnada mızıkla ile İstiklal Marşı çalınacaktı. Bütün esnaf cemiyetleri bu

³⁴ “Kahramanlar Bayramı”, **Maraş**, S. 176-37, 18 Şubat 1937, s. 4.

³⁵ “Maraş'ımızın Kurtuluş Bayramı”, **Maraş**, S. 227-88, 17 Şubat 1938, s. 1.

törene ellerinde bayrakları olduğu halde iştirak edecekler, belediye ve ticaret odası bu işin temini ile meşgul olacaktı. Ayrıca şehre yakın köylerden gelecek olan halk, millî kıyafetleriyle bu törene iştirak edeceklerdir.³⁶ Aynı yılın 12 Şubat tarihli Maraş gazetesi, “*Gazetemiz Kahramanmaraş Halkının Bu Gününü Candan Kutlar*” başlığıyla çıkmıştı.³⁷

Maraş gazetesinin 1940 tarihinde yer alan kurtuluş bayramı kutlama haberi “*12 Şubat Kurtuluş Bayramı*” başlığının alt başlığında “*Bugünü yaratmakla tarihte şansınız, bugünü kutlamakla dünyada bahtiyarsınız*” şeklinde verilmiştir. Gazete yazısında Maraş Millî Mücadelesi hakkında bilgi verildikten sonra “Ya istiklal ya ölüm” parolası ile Maraşlıların şehirlerini kurtardığını ifade etmiştir.³⁸ Ayrıca Kurtuluş münasebeti ile şehitlikte yapılan törende öğretmen Ali Oğuz Avşar “Yurdumun Şehitlerine” adlı şiiri okuyarak halkı coşturmuştur.³⁹

1941 yılında Kurtuluş Bayramının 21’nci yılı büyük bir sevinç ve heyecanla kutlanmıştı. Kutlama merasiminde Haydar Ataseven, günün ehemmiyeti ile alakalı veciz bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına; “*Kahraman Maraşlı, şanlı zaferinle dolu tarihi bir gün içindedin*” diyerek başlamış, âdeta 7 Şubat 1973’de şehre TBMM’nin verdiği “kahraman” unvanını arzu ettiğini ilan etmiştir.⁴⁰ Zeki Arifoğlu da törende “Kurtuluş Bayramı İçin” adlı şiiri okumuştur.⁴¹ Maraş Maarif Müdürü Nurettin Siret İstemi ise “12 Şubat” başlıklı bir konuşma yaparak tören ile ilgili gözlemlerini şöyle ortaya koymuştur;

“Ne mutlu bir gün... Bu sabah Maraş top, tüfek ve mitralyöz sesleriyle uykusundan uyanıyor. Şehrin her tarafından gelen bu silah sesleri 21 yıl önce bu gün düşmanın bu memleketten kovulduğunu haber veriyor. Gün de ne güzel bir gün... Sanki tabiat senenin en güzel gününü bu gün için saklamış. Şimdi bütün halk sokaklara dökülmüş, yollar geçilmez bir hale gelmiş, damların üzerine varıncaya kadar insan dolu. Maraş’ın ve Kurtuluş Harbinin kalbi olan kalede mahşeri bir kalabalık göze çarpıyor. Top sesleri hala devam ediyor, muhtelif semtlerde davullar çalınıyor, milis grupları sokakları dolaşiyor, her

³⁶ BCA, 490.01.980.800.3, 43,44.

³⁷ “Gazetemiz Kahramanmaraş Halkına Bu Günü Candan Kutlar”, “12 Şubat Kahramanmaraş’ın Kurtuluş Bayramı’nın 19’ncü Yıldönümü”, **Maraş**, S. 277-6, 9 Şubat 1939, s. 1-2.

³⁸ “12 Şubat Kurtuluş Bayramı”, **Maraş**, S. 331, 15 Şubat 1940, s. 1.

³⁹ “Maraş’ımızın Kurtuluşu Münasebetiyle Şehitlikte Yapılan Merasimde Öğretmen Ali Oğuz Avşar’ın Okuduğu Şiir”, **Maraş**, S. 331, 15 Şubat 1940, s. 3.

⁴⁰ “Maraş’ın Kurtuluşu Münasebetiyle Haydar Ataseven’in Konuşması”, **Maraş**, S. 384, 13 Şubat 1941, s. 2-3;

S. 385, 20 Şubat 1941, s. 2.

⁴¹ “Kurtuluş Bayramı İçin”, **Maraş**, S. 384, 13 Şubat 1941, s. 2.

istikametten belediyeye doğru sel gibi insanlar akıyor. Saat 10.00'a yaklaşıyor. Herkeste bir sabırsızlık ve telaş var. Milisler yaylarından fırlayan birer ok gibi, bayrakları ellerinde kaleye atılıyorlar. Arkalarından da yüzlerce halk koşuyor. Bu hücum Bayrak Hadisesini canlandırıyor. Koşuyorlar Maraş'ın bu yiğit evlatları, düz bir yolda koşar gibi dimdik kaleye turmanıyorlar. Hepimiz bunları yaşlı gözlerle seyrediyoruz. Saflar arasında hıçkırıklar ve ağlayanlar da eksik değil. Hiç şüphe yok, bu anda bütün Maraşlıların kalpleri tek bir kalp gibi heyecanla çarpıyor ve göğüsleri gururla kabarıyor. Uçar gibi koşan kahramanlar çok geçmeden kaleye ulaşıyorlar. Kapıdan ve duvarlardan turmanarak içeri giriyorlar. Kaledeki direğe Türk Bayrağını çekiyorlar. Şimdi o milli varlığımızın timsali olan şanlı bayrağımızın kıvrıla kıvrıla dalgalandığını görüyoruz. Artık kaledeki kalabalık, merasim yeri olan Belediye önüne doğru akıyor. Milisler, parti civarındaki meydana toplanan geçit alanına iştirake gidiyorlar. Bu defa Belediye önünde başka bir faaliyet göze çarpıyor. Başta muhterem Valimiz olmak üzere sayın saygınlığımız ve Hataylı misafirlerimiz, komutanlarımız tribünde yerlerini alıyorlar. Meydan güzel süslenmiş. Belediye Reisimiz burada güzel bir köşe vücuda getirmiştir. Şimdi bütün başlar Kanlıdere yoluna çevrilmiş alayın gelmesini bekliyor. Bandonun sesi duyuluyor. Bir telaştır başlıyor. "işte, geliyorlar" bu ses ağızdan ağza tekrar edip duruyor. Artık merasim başlamak üzere... Bando şefinin bir işareti herkesin dikkatini topluyor. Hazırlanıyoruz. Belediye Reisimiz ortada. Millî Marşımız çalınıyor ve selamlanan bayrağımıza İstiklal Madalyası takılıyor. Bir taraftan da kurbanlar kesiliyor. Bu defa bütün nazarlar kürsüye çevrildi. Halk, hatiplerini dinlemek istiyor...Kürsüye son olarak Maraş'ın değerli saygınlı Hasan Reşit Tankut çıkıyor. Halk "Yaşa, var ol" sesleri ile bu kıymetli mebusu alkışlıyorlar. Çok selis bir ifade ile söze başlayan hatip, hemşerilerinin bayramını kutluyor. Müteakiben Maraş Mücadelesinin kıymet ve ehemmiyetinden bahsediyor. Geçit resmi başlıyor en önde göz bebeğimiz Mehmetçikler...Önümüzden parıl parıl parlayan süngüler, yağız ve sevimli çehreler, tarihin ve dünyanın çok iyi tanıdığı bu kahraman erler; muntazam bir yürüyüşle ve yerleri sarsarak uçar gibi geçiyorlar...Bu şanlı erlerimizi, dünyanın kahramanlarını teşkil eden milisler takip ediyor. Sayısı yüzleri aşan bu kafilenin bayraklarıyla, davul ve zurnalarıyla milli oyunlar oynayarak geçişi seyrine doyum olmayan bir manzara teşkil ediyordu. Şimdi sıra okullarda... Önce bayrak ve flamaları olduğu halde muntazam yürüyüşlerle geçen bu irfan ordusu da umumun takdirini kazanıyor. Bilhassa küçüklerin yerli kıyafetleri ve canlı sembolleri çok hoş gitmişti. Uzun uzun alkışlandılar. Bunları gençlik kulüplerinin geçişi takip etti. Motosikletli gençlerin iştiraki de bu yıl bir yenilik gösteriyor. Onlar da alkışlandılar. Şimdi esnaf teşekküllerinin sembollerini bekliyoruz. 10 kadar sıralanmış süslü kamyonlar birer birer önümüzden geçiyor. Bunları da büyük bir zevkle seyrediyor ve alkışlıyoruz. Geçit resminden sonra asri mezarlıktaki şehitliğe gidiliyor. Bu günü yaratmak için dövüşürken ölen kahramanların abidesine çelenkler konuluyor."⁴²

⁴² "12 Şubat", **Maraş**, S. 384, 13 Şubat 1941, s. 1.

1942 yılında Kurtuluş Bayramı'nın 22'nci yılı büyük bir sevinç ve heyecanla kutlanmıştı. Maraş Vilayet gazetesi ise "*Kahraman Maraşlı Büyük Günün Kutlu Olsun*" başlığını atarak tüm Maraşlılara seslenerek; "O gün kadınınla, çocuğunla yılmadan, yorulmadan malını, canını hiçe sayarak aslanlar gibi savaştın. Emsalsiz vefakâr, fedakâr ve kahramanlıklar gösterdin. Bu gün büyük zaferinin neşesiyle taş, coş, neşelen her şey hakkındır."⁴³ Demiş ve tüm Maraşlıların bayramını kutlamıştır.

1943 yılında Maraş Vilayet gazetesi "*Bugün Maraş, Kurtuluş Bayramını Taşkın Sevinç ve Heyecan Tezahürleriyle Kutlayacak*" başlığıyla çıkmıştır.⁴⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar yine Ülkü dergisinde yayınlanan "Maraşlıların Bayramı" adlı makalesinde ilk defa 1943 yılında şahit olduğu kurtuluş bayramı kutlamalarını şöyle anlatmaktadır:

"Maraş'ın kurtuluş bayramı gerçekten görülecek şeydir. Bu resmî hiçbir tarafı olmayan bir şehir günüdür. Bütün şehir bugüne çok evvelden hazırlanır. Maraş'ın kanlı günlerinde çetelere yiyecek, giyecek hazırlayan silahlarını yağlayan, çocuklarının ellerinde Kafkas'ı, Kurum'ı belki Girit'i görmüş tüfekler, kılıçlar, bıçaklar teslim eden, içlerinde zıfafa zevkini, annelik gururunu tattıkları, hanım olarak yaşadıkları, misafir ağırladıkları evlerini kendi eliyle ateşleyen Maraşlı kadınlar yahut onların kızları, torunları, bugünü, yapılan işin büyüklüğüne layık bir şekilde kutlamak için sabahlı akşamlı çarşular, şehrin gururu olan delikanlıların giyeceği yerli elbiseleri hazırlarlar.

Ben 1943 Şubatında ilk defa bu bayrama şahit olduğum zaman şaşırılmıştım. Bütün şehir altüstü. Takvimin dışında bir zaman yaşıyordu. Daha bayramdan üç gün evvel bütün şehir ayakta idi. Herkes eski zaman modası elbiseler giyinmişti. Davullar çalınıyor, oyunlar oynanıyordu. Maraş'ın inişli yokuşlu yollarında, küçük meydanlarında bu alaca renkli kıyafetlere bürünmüş her vücut, Pisenello'nun desenlerinden çıkmış gibi zarif ve edalydı...Sırmalar içinde ve rengârenk bir yığın kumaş, her çehreye, her harekete üzerinde çok durulmuş, düşünülmüş, aranıp taranmış şeylerin lezzetini veriyor. Çoğu 1920 senesinin gençleri, bir kısmı da o senelerde ölenlerin torun ve çocukları olan kalabalık, takım takım olmuşlar, şehrin meydanlarında eski oyunları oynuyorlardı. İlk silahı patlatanlardan yetmiş yaşında bir ihtiyar, bu kafilenin birinde, elindeki davulla imkânsız görünecek bir çeviklikle oynuyor, onun kocaman davuluyla yaptığı perendeleri, aynı kafilde on bir, on iki yaşında iki çocuk bıçak oyunuyla tamamlıyordu. Sonra ferdi hünerler bitince, halka kuruluyor, vücut figürlerinin yanında mimiğe de aynı derecede yer veren çok ritmik garip surette ağır horonlar, barlar oynanıyordu. Bu horonların bir vasfi

⁴³ "Kahraman Maraşlı Büyük Günün Kutlu Olsun", **Maraş**, S. 436, 12 Şubat 1942, s. 1.

⁴⁴ "Bugün Maraş, Kurtuluş Bayramını Taşkın Sevinç ve Heyecan Tezahürleriyle Kutlayacak", **Maraş**, S. 485, 11 Şubat 1943, s. 1.

da erkek arasında ve gizli kadın gözleri altında yapıldığının şuurunu hiç kaybetmemesi idi. Bu dikkat, bu itina başka türlü olamazdı. Davulcu bu oyunların canlandırıcısı idi. Zaten kıyafet ve hovardalık, hatta çeviklik itibariyle en üstünlerden oluyordu.

Kafilenin birisi meydandan çekilince yerine öbürü geliyordu. Bazen iki kafile birbirleri ile aynı yolda karşılaşıyorlar, o zaman birbirlerinin şerefine karşılıklı oyunlar başlıyor, gizli bir üstünlük arzusunun hız verdiği bir şevk kafileleri sarıyor, davullar daha hızlı çalıyor, zurnanın sesini, bir gurur daha cümbüşlü yapıyor. Çocuklar bıçak oyunlarına ancak bazı cins hayvanlarda görülen o yapmacık çevikliği sokuyorlardı. Benim en fazla hoşuma giden bu çocuklardı. Bana eski masallardan bir şey gibi gelen külahlarının ve ince ipek sarıklarının altında daha süzgün, daha hayali görülen küçücük yüzleriyle, sevimli ecinni boylarıyla, kirpiklerini kırpmadan, tek bir yanlış yapmadan saatlerce aynı hareketleri aynı çeviklikle tekrarlıyorlardı. Çoğu ilk ve ortaokul öğrencisiydi. Bu kafilelerin bazılarında on, on iki yaşlarındaki birkaç kız çocuğu da karışmıştı. Eski elbiseler erkek çocuğu gizliyor ve küçültüyor, buna karşılık kadınlarda boyu ve endamı büyütüyor, yapmacıktan bir olgunluk veriyordu. Fakat bunlar bir kız çocuğundan ziyade birer masal tavusu idiler. Böylece iki gün hayretten hayrete düşerek Maraş sokaklarında dolaştık.

Üçüncü sabah asıl bayram günüydü. Biz davul sesleriyle uyanıp sokağa çıkınca şehri bir daha değişmiş bulduk. Gerçi gene eski bayram manzarası devam ediyordu, fakat bu sefer daha ağırbaşlı bir hava içinde idik. Bütün şehirde, bir şey bekleyen bir hal vardı. Nihayet biz belediye meydanına henüz geliştik ki gürültü koptu. En süslü, en renkli kıyafetler içinde genç, ihtiyar, yüzlerce erkek koşa koşa kaleye doğru hücum ediyorlardı. 12 Şubat sabahının bir eşini yaşıyorduk. Kale'den yabancı bayrak indirilecek, bizim bayrağımız asılacaktı. Bir taklit veya hatırlama olduğunu bilmemize rağmen ürperme içinde idik. Maraş Kurtuluş Bayramı, bana topluluğun kudretini bir daha öğretti. Hiçbir tiyatro bu kadar muntazam ve güzel hazırlanamazdı. Zaten bu tiyatrodan üstün bir şeydi. Din ile sanatın birbirine karıştığı çağlardaki Misterler'e, gerçek gayesi bir eğlenceden ziyade bir nevi müşterek ibadet olan Ortaçağ oyunlarına benziyordu. Burada vatan ve millet denilen tanrılar kutlanıyor, onların yükseklikleri en gür sesle ilan ediliyordu. Hiçbir rejisörün olmayan, hiç kimsenin rolü ve vazifesi kimse tarafından öğretilmeyen, sadece geriye dönmüş bir zaman gibi bundan sırasıyla on beş, yirmi, yirmi beş, sene önce yaşanan bu bayramın bütün ruhu, bir fecir vakti kaleye yapılan hücumdu. Ve Maraş, kendisini birden bire insanoğlu seviyesinin üstüne çıkararak ve yıkık şehri tanrılaştıran bu saati her yıl bir kere yaşıyordu."⁴⁵

⁴⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, "Maraşlıların Bayramı", *Ülkü Dergisi*, C. 9, S. 107, 1 Mart 1946; *Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi* Yıl.3 Sayı 3, 66. Yıl Özel Sayı, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara 1986, s. 30-33.

Kurtuluş Bayramı'nın 24'ncü yıldönümüne Maraş Halkevi'nin etkinlikleri damga vurmuştur. Günün şerefine 11 Şubat 1944 günü saat 20.30'da Halkevi salonunda, Maraş'ta davetli bulunan mebuslar ve komşu vilayet mümessilleri ile kalabalık bir halk huzurunda bir müsamere verilmiştir. Halkevi Temsil Kolu Üyeleri tarafından, Maraş mücadelesine ait Sütçü İmam Hadisesi, Bayrak Olayı, Aşıkhoğlu Hüseyin Olayı ve Maraşlı bir kadının evini yakmasından oluşan dört kahramanlık vakası canlı bir tablo halinde gösterilmiştir.⁴⁶

1945 yılına gelindiğinde Maraş gazetesinde ilköğretim müfettişi Remzi Arifoğlu tarafından kaleme alınan "Maraş İşgali ve Kurtuluş Mücadelesinin Ana Hatları" yazı dizisi yayınlanmaya başlanmıştır.⁴⁷ Öte yandan 1945 yılı kutlamalarıyla ilgili izlenimlerini anlatan Nurettin Siret İstemi'ye göre; Maraş, "Kurtuluş Bayramı" kutlamalarına günler öncesinden özenerek hazırlanmaktaydı. Kurtuluş Bayramına bir hafta kala şehirden ve köyden insanlar hazırlanırlardı. Sandıklarından çıkardıkları elbiselerini ütüyerek giyen insanlar çete elbiseleriyle sokaklarda gezerlerdi. Davul ve zurna sesleri arasında dolaşan çeteler ocaklarda toplanırlar, bu durumu gören halk ise bayramın yaklaştığını içinde yaşadığı gururla anlardı. Ellerinde parti bayrakları ve kılıç kalkanları olduğu halde, şehrin bir ucundan diğer ucuna kadar geziler yapan ve muhtelif yerlerde millî oyunlar oynayan bu insanlar, halkı iyice coştururdu. Her kafileden ortaya atılan genç ve yaşlı efelerin karşılıklı kılıç kalkan oyunları ve yan yana dizilerek ve kaynaşarak halay çekmeleri, seyrine doyum olmayan manzaralardı. Nihayet 12 Şubat gelirdi. O gün bütün Maraşlılar, mücadele senelerinin namılı tepelerinden atılan top ve silah sesleriyle uyanırdı. Çekilen ıstırapların yıllar önce sona erdiğini hatırlatan bu sesler üzerine herkes neşe içinde sokaklara dökülürdü. Halk, tören yeri olan belediye önüne akın ederdi. O gün herkes coşkun gibi sevinç içindeydi.⁴⁸

Maraş'ın 26. Yıl Kurtuluş Bayramı kutlamaları için çok sayıda davetlinin Maraş'a teşrif edecekleri Maraş gazetesinin 9 Şubat 1946 tarihli sayısında duyurulmuştu. Maraş'ın Kurtuluş Bayramı'na Hasan Reşit Tankut⁴⁹ ile birlikte on kişilik bir heyet katılacaktı. Bu heyette Kırklareli

⁴⁶ **Maraş**, S. 537, 17 Şubat 1944 s. 2.

⁴⁷ "Maraş İşgali ve Kurtuluş Mücadelesinin Ana Hatları", **Maraş**, S. 585, 27 Ocak 1945, s. 2.

⁴⁸ Siret İstemi, "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı Gününde", **Ulus**, 14 Şubat 1945, s. 1.

⁴⁹ Hasan Reşit Tankut, 1307 (1891) de Elbistan'da doğdu. 1913 yılında Sivas ili maiyet memurluğuna atanan Hasan Reşit Tankut, 1914'de Sivas ilk mektepler müfettişliğine getirildi. Askerlik görevinden sonra bir süre çeşitli yerlerde kaymakamlık yaptı. 3.Sınıf Mülkiye Müfettişliği, Türk Ocakları Umum Müfettişliği görevini de yapan Tankut, TBMM'nin IV. Dönemi için yapılan seçimlerde Muş'tan, V. Dönemi için yapılan

Milletvekili Fuat Umay, parti müfettişi Isparta Milletvekili Kazım Aydar, Bolu Milletvekili Zihni Ülgen, Balıkesir Milletvekili Hayrettin Karen, Diyarbakır Milletvekili Osman Ocak, Antalya Milletvekili Hikmet Dağlıoğlu, Kemal Bayazıt ve Ahmet Hamdi Tanpınar da bulunmaktaydı. Ayrıca bu heyet arasında arkeolojik, etnografik, turistik ve tabiat manzaralarına ait muhtelif fotoğraflar ve filmler çekmek üzere Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Film Operatörü ile Milli Eğitim Bakanlığı uzmanlarından üç kişilik bir grubunda bulunduğu duyurulmuştur.⁵⁰

1946 yılı kutlamalarını “*Kurtuluş Bayramımızın 26. Yıldönümü Coşku Sevinç Tezahürleri İçinde Kutlandı*” başlığı ile okuyucularına duyuran Maraş Vilayet gazetesinin haberine göre bu yılda kutlamalar coşku ile kutlanmıştır. 12 Şubat günü şafakla beraber savaş günlerinin ünlü tepelerinden atılan top ve makineli tüfek sesleriyle uyanan şehir halkı, sokaklara dökülmüş ve muntazam kafiler halinde merasim yeri olan Belediye önüne doğru akmaya başlamıştır. Yollarda küme halinde ocaklı milislere rastlanıyor merasim yerine yakın evlerin balkonlarında, damlarında ve hatta ağaç üzerlerinde birikmiş insanlar görülmüyordu.⁵¹ 1946’daki kurtuluş şenliklerinde bulunan Halide Nusret Zorlutuna kurtuluş şenliğinin nasıl yapıldığını şöyle anlatmıştır:

seçimlerde ise Maraş’tan Milletvekili seçildi. Hasan Reşit Tankut, siyasetçi kişiliğinin ve hizmetlerinin yanı sıra birçok görevlerde bulunmuştur. Türk Ocakları Genel Müfettişliği, Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde tarih öğretim üyeliği de yapan Tankut, Türk Dil Kurumu’nun kurucularındandır. Hasan Reşit Tankut, Milli Mücadele’de Tokat ve Niksar havalisindeki hizmetlerine karşılık “Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası” ile taltif edilmiştir. Hasan Reşit Tankut VI., VII., ve VIII. Dönem de Maraş’tan milletvekili seçilmiş; IX. Dönemde Hatay, XI. Dönemde ise Mardin’den milletvekili seçilerek yasama görevini sürdürmüştü. Fakat X. Dönemde (1954-1957) milletvekili seçilememiştir. Fransızca, Almanca gibi Batı dillerine vakıf olmasının yanı sıra Arapça da bilmekteydi. Leman Hanım ile evlenen Hasan Reşit Tankut’un bu evlilikten; Doğan, Gönül ve Fatma Çiğdem adlarında üç çocuğu olmuştur. Hasan Reşit Tankut Bey, 18 Şubat 1980’de Ankara’da vefat etti. Bkz. Hasan Reşit Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 299; Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996, s. 467; Mustafa Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 827; Mücellidoğlu Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 1565; İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları No: 26, Ankara, 2001, s. 555.

⁵⁰ “Kurtuluş Bayramımız İçin Ankara’dan Bugün Gelecek Olan Misafirlerimiz”, **Maraş**, S. 640, 9 Şubat 1946, s.1.

⁵¹ Hasan Reşit Tankut, “Maraş Kurtuluş Savaşı’nın Yirmi Altıncı Yıldönümü Dolayısıyla” **Maraş**, S. 640, 9 Şubat 1946, s. 1-2.

“Her yıldönümünde Maraş, bir hafta, hatta bir ay önceden gizli gizli bayrama hazırlanır ve 9 Şubat’tan itibaren her tarafta şenlikler başlar. O ne şenliktir Allah’ım, o ne coşkunluktur. Maraş kurtuluşunda, her birinin ayrı ayrı hassas olan civar köyler halkı da, bayramı kutlamak için Maraş’a akın etmişlerdir. Sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar, sokaklardan bir renk, ses ve parıltı seli akar. Anneler gelinlik elbiselerini kızlarına giydirebilirler, nineler ninelerinden kalma altınları, incileri küçük kızların başlarına, boyunlarına takarlar; delikanlılar dedelerinin sırmalı cepkenlerini giyerler. Davul zurnalar durmadan çalınır...1946’daki kutlama töreninde camiden boşalan halkın (ki içlerinde hala, o ilk günkü hücumu katılmış olan kahramanlar vardı) kaleye tırmanışları bir eşsiz manzaraydı...

Merasim devam ediyordu. Evvela vali ve general dolaştı. Halkı ve askeri kutladılar. Nutuklar şiirler söylendi. Sonra meydanı pek güzel pek zengin milli kıyafetler giyinmiş gençler ve çocuklar doldurdu. Millî oyunlar oynanıyordu. Sinema alıcı makineleri bir taraftan işliyordu. Bundan sonra asker, görenleri hayran bırakan bir intizamla geçit resmi yaptı. Nihayet türlü türlü sürprizlerle süslenmiş okullar ve en sonunda esnaf cemiyetleri. Böylesini hiç görmemiştım. Her esnaf, kendi metaini etrafa cömertçe saçıyor, savuruyordu ve havadan yağın bu nimetleri halk, çoluk çocuk sevinç çığlıkları ile kapışıyorlardı. Baklavadan tutun da terliğe, çoraba kadar, aklınıza ne gelebilirse... Renkli külahlar içinde şekerleri avuç avuç, fıstıklar mı, allı morlu krepler, eşarplar mı istersiniz, hepsi, buzlu ve aydınlık havanın içine savrulurken, onları kapmak için açılan ellere düşüyordu. Hatta bazen açılmayanlar da, nitekim benim elime de kıymetli bir hatıra olarak muhafaza ettiğim mini mini bir terlik düşmüş, göğsüme iri bir mandalina çarpmıştı...”⁵²

Öte yandan Maraş’ın kurtuluş savaşı ile ilgili olarak bir kitap yazılması konusu da bu yıl gündeme gelmiştir. CHP Genel Sekreterliği tarafından Maraş Halkevi Başkanlığına 25 Nisan 1946 tarihli bir yazı ile bu konu ile ilgili bir kitap yazılması gereği bildirilmiştir. CHP Genel Sekreteri ve Kırklareli Milletvekili Nevzat Kansu’nun halkevi başkanlığına yazdığı yazıda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Millî Kurtuluş savaşımızın şanlı tarihi içinde kendini kurtarmak için kalkınan ve teşkilatlanan kahraman şehrimizin mütarekeden kurtuluşa kadar olan tarihini canlı tanıklar, bir kısım şahıslarda bulunan vesikalar kaybolmadan tam tarafsız ve bilimsel davranılarak yazmak halkevinin başlıca ödevlerinden sayılsa yeridir. Şimdiye kadar toplanmış olan notlardan, kaleme alınmış eserlerden faydalanılarak “Kurtuluş” broşürü hazırlamanız ve bunu bizim incelememizden geçirttikten sonra ilk kurtuluş yıldönümünüze yetiştirmeniz uygun olur. Bu iş için vazifelendirilecek ve eseri başarı ile yazabilecek

⁵² Küçükuşurlu, a.g.m., Kahramanmaraş, 5 Şubat 2017.

arkadaşlara telif hakları verilecek, kitapları da itina ile bastırılacaktır. Müspet çalışmalarınızı bekler, başarı dileğiyle gözlerinizden öperim.”⁵³

Maraşlıların 1947 yılı kutlamalarına da özenle hazırlandıkları ve devlet ricalini bayrama davet ettikleri görülmektedir. 1947 yılında yapılan Maraş'ın Kurtuluş Bayramı kutlamaları için Belediye Başkanı olan Dr. Sait Emirmahmutoğlu, 25.1.1947 tarihli bir telgrafla Şükrü Saraçoğlu'nu törene davet etmiş, Şükrü Saraçoğlu ise 12.2.1947 tarihli telgrafında: *“Maraşlıların bu mutlu günlerinde aralarında bulunamamaktan üzüliyorum. Teselliyi kalbimin onlarla birlikte olmasında buluyorum. İyi dileklerimin ve sevgilerimi sayın Maraşlılara ulaştırmanızı dilerim.”⁵⁴* Diyerek, bayrama katılamayacağını ifade etmiştir.

Ancak anlaşıldığı kadarıyla Kazım Karabekir Paşa davet edildiği Maraş'ın kurtuluş bayramına kutlamalarına katılmıştır. Belediye başkanı olan Dr. Sait Emirmahmutoğlu 27. Kurtuluş Bayramı kutlamalarına TBMM Başkanı Kazım Karabekir'in gelişi ile ilgili hatırasını ise şu şekilde anlatmıştır: *“Belediye reisiyim. Bir gün Maraş mebuslarından biri odama geldi. Dedi ki; Kazım Karabekir Paşa acaba beni Belediye Reisi Maraş'ın Kurtuluş Bayramı'na davet eder mi? Dedi. Kazım Karabekir Paşa hayatımda çok sevdiğim, hürmet ettiğim bir adamdı.” Nasıl çağırmam⁵⁵* dedim ve paşayı güzel bir yazı ile davet ettim.

Kazım Karabekir Paşa, davete icabet ederek 11 Şubat 1947'de saat 15.30'da Maraş'a gelmiş ve Eloğlu (Türkoğlu) bucağından itibaren millî kıyafetli binlerce şehirli ve köylü halkın coşkun tezahüratıyla ve kurbanlar kesilerek karşılanmıştı.⁵⁶ Karabekir ve diğer davetliler şehre 2 kilometre kala otomobilden inerek halkı selamlamış ve şehre yürüyerek girmişlerdir. Paşa, Belediye de bir müddet istirahat ettikten sonra ikametine ayrılan vali konağına gitmiştir.⁵⁷ Gece, Kazım Karabekir Paşa şerefine CHP tarafından bir yemek verilmiş, kurtuluş merasiminden sonra ise DP tarafından şerefine verilen öğlen yemeğinde bulunmuş ve bir konuşma yapmıştır.⁵⁸ Her iki partinin de Kurtuluş etkinliklerine destek verdiği anlaşılan bu yılda, iki rakip parti arasında bir uyum sağlanmıştır. Kazım Karabekir Paşa, ertesi gün

⁵³ BCA, 490.01.980.800.3, 60, 61.

⁵⁴ BCA, 490.01.980.800.3, 31-34.

⁵⁵ Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, Yıl 3, S. 3, 66. Yıl Özel Sayı, s. 59.

⁵⁶ Akşam, 11 Şubat 1947; “General Kazım Karabekir'in Seyahati”, Vakit, 11 Şubat 1947, s. 5.

⁵⁷ “BMM Başkanı General Karabekir Maraş'ta, Misafir Halkın Sevgi Tezahürleriyle Karşılandılar”, Ulus, 11 Şubat 1947, s. 1.

⁵⁸ “Maraş'ın Kurtuluş Bayramı”, Vakit, 13 Şubat 1947, s. 1.

Dokumacılar Kooperatifi'nin⁵⁹ verdiği öğle yemeğinde hazır bulunmuştur. Öğleden sonra komutanlığı ziyaret etmiş, ardından Ortaokul tarafından şerefine verilen ziyafete katılmıştır. Maraş Ortaokulunu ziyareti sırasında okul şeref defterine kendi el yazısı ile yazdığı yazıya "Kahramanmaraşlılar" diye başlamıştır.

Maraş Belediye Başkanı, Karabekir Paşa'nın 12 Şubat Kurtuluş Bayramı'nın muhteşemliğine hayran kaldığını ve giderken Paşanın kendisine; "*Gel seni Maraşlıların namına alnından öpeyim*" diyerek, ziyaretten duyduğu memnuniyeti ifade ettiğini söylemektedir. Başkan Emirmahmutoğlu daha sonra Paşa'nın Antep'e gidişini ve üzüntüsünü de şu sözlerle ifade etmektedir; "*Biz o zaman düşünememişiz; Antepliler Paşa'yı "Fahri Hemşeri" ilan etmişler. Paşa oradan ayrılırken "Maraş'ın davetlisi, Antep'in hemşerisi olarak dönüyorum. Buralardaki anılarımı hiçbir zaman unutmayacağım" demiş...*"⁶⁰

Yeni Sabah gazetesi de 12 Şubat 1948 tarihinde Maraş'ın Kurtuluş Bayramını birinci sayfasına taşımıştı. Gazete; "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı resmen yarın kutlanacaksa da şehir bu günün erken saatlerinden itibaren coşkun bir bayram havası içindedir. Her taraf donanmıştır. Muazzam tezahüratlar yapılacaktır. Maraş demokratları, Maraşlılar, Kurtuluş Bayramı'na iştirak için çok büyük ve candan hazırlıklar yapmışlardır"⁶¹ şeklinde bir haber yapmıştır. Bu hazırlıklar çerçevesinde Maraş gecesine yardım için 100 lira paranın da parti tarafından tahsis edildiği anlaşılmaktadır.⁶² Akşam gazetesi ise "*Dün Maraş, Kurtuluşunu büyük bir sevinçle kutladı*" başlığı ile Maraş'ın saat 13'ten itibaren bayraklarla donandığı, binlerce Maraşlı ve civar köylerden gelen kalabalık grupların gösteriler yaptığı ve 28 yıl önceki kurtuluş gününün heyecanını yaşadığını duyurmuştur.⁶³ Aradan yarım yüzyıl geçmesine rağmen tazeliğinden hiçbir şey kaybetmeyen Maraş'ın kurtuluşunun 28'nci yıldönümünde İsmet İnönü, Maraş Valisine çektiği telgrafta kurtuluşu şöyle kutlamıştır:

"Maraş'ın kurtuluş gününü kutluyoruz. Bugün de Maraşlıların babaları, Türk Milletinin en yüce meziyetlerini göstermişlerdir. En ümitsiz günde dünyanın galiplerine meydan okumuşlar, Türklere mahsus olan bükülmez irade sınırsız kahramanlık vasıflarını ispat etmişlerdir. Maraşlılar, Milli Mücadele şehitleri

⁵⁹ 650 dokumacının katıldığı kooperatif, çeşitli dokumalar meydana getirmekte ve memleket ihtiyacının mühim bir kısmını karşılamaktaydı. bkz. Küçükuşurlu, **a.g.m**; Fahri Dalsar, "Güzel Maraş", **Ulus**, 12 Şubat 1948.

⁶⁰ **Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi**, Yıl 3, S. 3, s. 59.

⁶¹ **Yeni Sabah**, 12 Şubat 1948, s. 1-5.

⁶² **BCA**, 490.01.980.800.3, 27.

⁶³ "Dün Kurtuluşunu Büyük Sevinçle Kutladı", **Akşam**, 12 Şubat 1948, s. 2.

ve gazileriyle övüneceklerdir. Onların övünmesine Türkiye'nin her tarafından vatandaş olarak katılıyoruz. Maraş gazilerinden veya şehit evlatlarından biri de benim diyen her Maraşlı Türkiye'nin her yerinde baş üstünde itibar görecektir."⁶⁴

Çok partili hayata geçiş ile beraber Maraş Kurtuluş bayramlarının ayrı bir atmosferde geçmeye başladığı bilinmektedir. Bilhassa iki ana parti arasındaki rekabet bayram etkinliklerinde de kendini göstermiştir. Daha etkili ve büyük katılımlarla kutlamaları kendi lehlerine çevirme isteği iki partinin Maraş teşkilatları arasında önemli bir rekabet alanı oluşturmuştur. Kurtuluş Bayramı'nın 29'ncü yılı kutlamaları CHP ve DP arasındaki rekabetin yansımalarını ortaya çıkarmıştır. CHP İl İdare Kurulu Başkanı Abdülkadir Sezal, CHP Genel Sekreterliğine yazdığı 114 sayılı yazıyla Adana'nın Kurtuluş Bayramına katılan DP Genel Başkanı Celal Bayar ve Maraş DP mensuplarının Maraş Kurtuluş Bayramı'na da katılacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca Abdülkadir Sezal, DP'lilerin Celal Bayar'ın kutlamalara katılımı ile bayramı süsleme çalışmalarından aşağı kalmamak hatta daha süslü çıkmak için Genel Başkan Vekili ile bazı devlet büyüklerini törene davet etmiştir.⁶⁵ Sezal'ın yazdığı yazıya cevaben CHP Genel Sekreterliğinden yazılan yazıda CHP Genel Başkan Vekilinin grip olması dolayısıyla törene iştirak edemeyeceği belirtilmiştir.⁶⁶ CHP İl İdare Kurulu Başkanı Abdülkadir Sezal, CHP Genel Sekreterliğine yazdığı 198 sayılı yazıda ise:

"Kurtuluş Bayramımızın 12 Şubat Maraş'ta önemi yüksek bilgileriniz içindedir. Bayram hazırlığı ve geçit resmi son zamanlarda partiler için halk önünde tartışma ve gösteriş şeklini almıştır. Maraş'ta muhalefet partisinin başında bulunan adamlar da çok zengindir. Ve tabii olarak her türlü imkânlarla başvurarak kendilerini bayramda göstermek istemektedirler. Biz de onlara her sahada üstünlüğümüzü ve halk kitlesine bizimle beraber olduğunu halk muvacehesinde göstermek istiyoruz. Ve böylede hazırlanıyoruz. Ancak genel sekreterliğimizin para bakımından yardım yapar ve bu yardımı imkân nispetinde geniş tutarsa ağır yüklerimiz hafiflemiş olur. Her iki taraf hazırlıklara başlamıştır. Üstün başarımız için bize yardımcı olacağınıza güvenerek asgari 5.000 lira yardımınızın tellenmesini üstün saygılarımızla arz ve rica ederim."⁶⁷

⁶⁴ Ferhat Başdoğan, "Kahramanmaraş ve Kahramanmaraşlı", **Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi**, Yıl: 7, S. 7, 70. Yıl Özel Sayısı, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1990, s. 35.

⁶⁵ BCA, 490.01.980.800.3,26.

⁶⁶ BCA, 490.01.980.800.3,25.

⁶⁷ BCA, 490.01.980.800.3,23.

Diyerek, kurtuluş bayramı için yardım talep etmişti. Bu yardım talebi olumlu karşılık görmüş fakat CHP İl Başkanlığı eliyle Maraş Halkevine Kurtuluş Bayramı'nda folklor harcamalarını karşılamak üzere 1000 lira gönderilmişti.⁶⁸ 07.02.1949 gün ve 1/18444 sayılı yazıya karşılık olarak yazılan yazıdan anlaşıldığı üzere Ziraat Bankası Maraş şubesine gönderilen bu para çekilerek, kurtuluş bayramı masraflarında sarf edilmiştir.⁶⁹

Yeni Sabah ve Cumhuriyet gazeteleri kurtuluş bayramının 29'ncü yılını 12 Şubat 1949 tarihinde sayfalarına taşıyarak okuyucularına duyurmuşlardı. Gazetelere göre sabahın erken saatlerinden itibaren caddeleri dolduran millî kıyafetler giymiş on binlerce Maraşlı, ellerinde bayraklar parti remizleri ve önlüklerinde davul ve zurnalar olduğu halde civar il ve ilçelerden gelenlerin iştirakiyle gösteriler yaparak Belediye Meydanına gelmişlerdi. Böylece Belediye Meydanında toplandıktan sonra İstiklal Marşı ile bayrağa şehrin İstiklal Madalyası takılmış, günün manasını ve değerini belirten heyecanlı hitabelerden sonra iki buçuk saat süren büyük bir geçit merasimi yapılmıştır. Geçit merasimi sürekli bir surette yağmakta olan kar altında büyük tezahüratla kutlanmıştır.⁷⁰

Maraş Halkevi Başkanı Rıza Çuhadar 05.02.1949 tarihinde CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı'na bir yazı yazarak, "12 Şubat Kurtuluş Bayramı" dolayısıyla radyoda bir Maraş gecesi yapılmasını ve radyo evinde çalınmak üzere halkevinin müzik kolunun çalışmalarıyla meydana getirilen Maraş'ın millî şarkılarının radyo evine gönderilmesini talep etmişti. Bu talep CHP İl İdare Kurulu tarafından olumlu bulunarak, CHP Genel Sekreterliğine yazılmış ve CHP Genel İdare Kurulu Üyelerinden Konya Milletvekili Muhsin Adil Binal'ın 06.02.1949 tarihli cevabi yazısında müzik parçalarının notasının üzerinde olmamasından dolayı bu isteğin yerine getirilemediği yazılmıştır.⁷¹ Maraş Belediyesi ise bu mutlu gün için şehre gelen misafirler şerefine bir akşam ziyafeti vermiş, lise öğrencileri de bir müsamere tertip etmiştir.⁷²

CHP ve DP arasındaki sürtüşmelerin 1949 yılında arttığı görülmektedir. Seyhan Bölgesi Müfettişi ve Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut'un 15.02.1949 tarihli Maraş Kurtuluş Bayramı hakkındaki notlarına göre; her yıl olduğu gibi bayram gösterilerinin "3" gün, "3" gece sürdüğü, her iki

⁶⁸ BCA, 490.01.980.800.3,22.

⁶⁹ BCA, 490.01.980.800.3,1.

⁷⁰ "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı", *Yeni Sabah*, 13 Şubat 1949, s. 1, 3; "Maraş'ın Kurtuluş Yıldönümü", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1949, s. 3.

⁷¹ BCA, 490.01.980.800.3,2,3,4.

⁷² "Maraş'ın Kurtuluş Bayramı", *Yeni Sabah*, 13 Şubat 1949, s. 1, 3.

partinin de çok çalıştığı, partililiğin korkunç derecede geliştiği, CHP'nin daha da güçlendiği fakat DP'lilerinde kuvvetten düşmedikleri yazılmıştır. Ayrıca Kurtuluş Bayramı törenleri esnasında; Demokratlar; “söz milletindir”, “Bu yurttta hırsızların yeri yoktur”, “Devlet tüccar olamaz”, “halkın hakkını veriniz” gibi levhalar taşımışlar buna rağmen fertler arasında hiçbir sürtüşme olmamıştı. Tankut'un tespitine göre Demokratların Adana'dan, Ceyhan'dan, Haruniye'den İstanbul'dan; CHP'nin de Adana'dan Mersin'den Gaziantep'ten davetlileri bayrama katılmışlardı.⁷³

1950 yılına gelindiğinde ise CHP ile DP arasındaki siyasi çekişmelerden Maraş'ın Kurtuluş Bayramı etkinlikleri daha da fazla nasibini almıştır. 13 Şubat 1950 tarihli Zafer gazetesinin “*Maraş Kurtuluş Bayramı Dün Çok Heyecanla Candan Kutlandı*” başlığı ile çıkan haberinde; “Maraş, bugün CHP'nin baskısına ve valinin başkanlığındaki kutlama komitesinin önleyici kararlarına rağmen Maraş'ın Kurtuluş Bayramı büyük tezahürlerle kutlandı. Halkın her sene günlerce evvelinden hazırlandığı bu büyük bayramın bu sene yaptırılmayacağı hakkında Halk Partisi tarafından çıkarılan söylentileri umursamayan hemşerilerimiz, yine içten içe hazırlıklarını yapmışlar ve bugün de bütün coşkunluklarını ortaya dökmekten geri kalmamışlardır. Her sene iki saat süren geçit bu sene millî kıyafetler giymiş, halkın ve malul gazilerle ilkokulların iştirak ettirilmemesi yüzünden kısa sürmüştür. Geçit resmini müteakip ‘Yaşasın Demokrat Parti’ sesleri ve alkışlar belediye meydanına tarihi bir gün daha yaşatmıştır. Bundan sonra yolları dolduran ve yakalarında DP rozeti taşıyan binlerce insanın iştirakiyle şehitliğe gidilmiş ve çelenkler konmak suretiyle aziz şehitlerimizin hatıraları anılmıştır. Otuz yıl evvelki ‘Bayrak Hadisesini’ temsil maksadıyla her yıl tekrarlanan milislerin kaleye hücumları sahnesinin canlandırılmasına bu yıl nedense müsaade edilmemiştir. Demokrat Parti ocaklarında millî kıyafetler giyilmiş neşeli bir halk topluluğu davullarla bayrama geç vakitlere kadar devam etmiştir. Bu mevzuda Halk Partisi'nin lakaydisi ve hiçbir ocakta eğlence görülmemesi halkımızın dikkatinden kaçmamıştır.”⁷⁴ Denilerek kutlamalar da iki parti arasında yaşanan rekabetin boyutları anlatılmaktadır.

Yeni Sabah gazetesi ise 1950 yılı kutlamalarını “*Maraş Kurtuluş Bayramı Bugün Törenle Kutlanacak*” başlığı ile okuyucularına duyurmuştur. Gazete, Kahramanmaraş'ın kurtuluş yıldönümü münasebetiyle yarın şehrimizde büyük merasim yapılacağını, bu mutlu günü kutlamak üzere

⁷³ BCA, 490.01.980.800.3,11.

⁷⁴ “Maraş Kurtuluş Bayramı, Dün Çok Heyecanla Candan Kutlandı”, *Zafer*, 13 Şubat 1950, s. 1, 6.

komşu ilçe ve bucaklardan binlerce vatandaş gelmiş bulunduğunu bildirmiştir. Gazeteye göre şehir baştanbaşa donamış, herkes töreni heyecanla beklemekteydi. Gece de fener alayı tertip edilmiştir. Kutlanacak olan Kurtuluş Bayramı'nda partilerin bayraksız ve sembolsüz olarak iştirak etmeleri kararlaştırılmıştır. Bu karar Demokratlar tarafından iyi karşılanmadığı gibi bilhassa millî kıyafet ve davul zurna ile resmigeçide katılmanın Halk Partisi tarafından ise bir gerilik telakki edilmesi de tenkit edilmiştir.⁷⁵

3. İstanbul ve Ankara'da Yapılan Kurtuluş Bayramı Kutlamaları

Kutlamalar, sadece Maraş merkezde değil şehrin bazı ilçelerinde, ayrıca Maraşlıların yaşadığı İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde de aynı coşku ve heyecanla yapılmıştır. Şehir dışındaki kutlamalarda bir araya gelen Maraşlılar daha çok o günleri yapılan konuşmalar, gösteriler ve okunan şiirler ile anmışlardır. Vakit gazetesinin 12 Şubat 1932 tarihli haberinden anlaşıldığı üzere İstanbul'da bulunan Maraşlılar, Hayriye Lisesi'nde yapılan törenle şehirlerinin kurtuluş gününü kutlamışlardı. Tören muallim Haydar Niyazi Bey'in sözlere ile başlamış, Pertevniyal Lisesi birinci sınıf öğrencilerinden Sabri, Âşık Fatma tarafından yazılmış olan Maraş'ın yerli şarkılarından birisini okumuştur. Gençler Birliği Reisi Hilmi Bey'in söyleviden sonra kürsüye gelen Mükrimin Halil Bey Maraş'ın umumi tarihçesini anlatmıştır. Daha sonra Maraş Harbine bizzat iştirak etmiş olan tarih muallimlerinden Şemsettin Bey, o zamana ait bir hatırayı anlatmış ve şöyle demiştir:

“Şurası muhakkaktır ki, Maraş'ın kuruluş günü bilhassa Maraş'ın dönüm tarihi olduğu için alkışlanabilir. Ulu Gazinin avazına ilk kulak veren Maraş'tır. Gaziden alınan aşk ve ondan duyulan imanla sahte kanatları kırmak için ilk evvel kılıç kaldıranlardan biri de Maraş'tır.”

Merasimde daha sonra Maraş muharebesinde yararlılık gösteren bütün Maraşlıların namına Kılıç Ali Bey'e teşekkür edilmesi kararlaştırılmıştır. Şemsettin Bey'den sonra kürsüye gelen Kamil Bey, Toros Gençler Birliği'nde bulunan ve maddi durumları olmayan ve şimdiye kadar Hayriye Mektebi Müdürü Sedat Bey'in iaşelerini temin ettiği üç gence yardım için küçük bir meblağ yardımda bulunulmasını rica etmiş ve merasim davetlilere verilen çay ziyafetinden sonra sona ermiştir.⁷⁶

⁷⁵ “Maraş Kurtuluş Bayramı Bugün Törenle Kutlanacak”, **Yeni Sabah**, 12 Şubat 1950, s. 3.

⁷⁶ “Maraş'ın Kurtuluş Bayramı”, **Vakit**, 12 Şubat 1932, s. 1,3.

Maraş'ın kurtuluşunun 13. Yıldönümü İstanbul'da bulunan Maraşlıların katılımıyla Darülfünun konferans salonunda yapılan bir törenle kutlanmıştır. Toplantıda Maraş'ın kadın ve erkek evlatları ile Maraş'ı kurtaran kahramanlar ve bu arada Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey ve diğer birçok zevat hazır bulunmuştur. Toplantıya Maraşlı, Beşinci Hukuk Mahkemesi Reisi Suphi Bey'in bir nutku ile başlanmıştır. Suphi Bey bu nutkunda büyük gündem bahsetmiş ve sözü Muallim Haydar Niyazi Bey'e vermiştir. Haydar Niyazi Bey, Maraş ve havalisindeki Fransızlar üzerinde Türkün bıraktığı tesiri izah edebilmek için başından geçen bir vakayı anlatmış ve "Maraşlı Türk" der demez bir alkış kopmuş ve Fransız kumandanının nasıl korktuğunu tasvir etmiştir. Bundan sonra Kemal Hayyam Bey söz almış ve Maraş'ın harp günlerine ait hatıralarından, 22 günlük mücadeleden ve düşmanın İslahiye'ye kaçmasından bahsetmiş, bu münasebetle demiştir ki;

"Bu günü kutluyoruz. Ölmedik yaşıyoruz diye değil. Belki artık yaşayacağız, hiç ölmeyeceğiz ve ebediyete kadar ayakta dimdik duracağız diye kutluyor ve bayram yapıyoruz. Anadolu ve Milli Mücadele büyük bir yangın ise onun kıvılcımı Maraş'tır."

Kemal Hayyam Bey'in bu sözleri çok alkışlanmış ve sonra kürsüye Maraş Mücadelesinde yararlılıkları görülen Pişkinzade Ali Rıza Bey gelmiştir. Ali Rıza Bey, Maraş'ın işgalinden bahsetmiş ve Maraş halkının bir Cuma günü kaleye Türk bayrağını nasıl çektiğini anlatmıştır. Bundan sonra Kılıç Ali Bey'in Maraş'ta ve Pazarcık'ta Müdafaa-i Hukuk'taki yararlılıklarını anlatmış ve Maraş'ın kurtuluş harbine ait hatıralarını zikretmiştir. Arslan Bey'in konuşmasından sonra tekrar söz alan Kılıç Ali Bey, Muallim Hayrullah, Yürük Selim ve diğer şühedanın kahramanca hatıralarını yâd ettiğini söylemiştir. Bu esnada Maraş oğlu Ali Haydar diye kendini takdim eden genç bir şair Maraş için yazdığı bir şiiri okumuş ve bundan sonra da bir Darülfünun talebesi Maraş hakkında heyecanlı sözler söylemiştir. Merasimden sonra İstanbul'daki Maraşlılar namına Maraş'ın kurtulduğu günün yıldönümü münasebetiyle Gazi Hazretleri ile Başvekil İsmet, BMM Reisi Kazım, Erkan-ı Harbiye Reisi Müşir Fevzi Paşalara tazim ve Maraş Belediye Riyasetine tebrik telgrafları çekilmiştir. Ayrıca bir gün önce de radyoda Maraş'ın kurtuluşuna dair bir konferans verilmiştir.⁷⁷

Maraş Kurtuluş Bayramı kutlamalarının İstanbul ayağının oldukça renkli geçtiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet gazetesinin 1936 tarihli haberinden anlaşıldığı üzere Maraşlılar ve Maraşlı üniversite gençleri tarafından Halkevinde bir kutlama programı hazırlanmıştır. Halkevinin

⁷⁷ "Maraş'ın Kurtulduğu Gün Şehrimizdeki Maraşlılar Dün Tes'it Ettiler", **Vakit**, 12 Şubat 1933, s. 3,9.

salonunu hınca hınç dolduran gençlerin yakasında “Maraş bugün kurtuldu: 11 Şubat 1920” yazılı rozetler bulunmaktaydı. Merasime katılan Maraşlılar, önce İstiklal Marşı okumuşlar, daha sonra da Edebiyat Fakültesi Doçenti Mükrimin Halil tarafından Maraş’ın tarihi konulu ilmi bir konuşma yapılmıştır. Kutlama etkinlikleri boyunca Maraşlı gençler tarafından piyano ve kemanla güzel parçalar çalınmıştır.⁷⁸

1937 yılında Maraş’ın 17’nci kurtuluş yıldönümü münasebetiyle İstanbul’daki Maraşlıların Eminönü Halkevi’nde toplanarak bir kurtuluş etkinliği yaptıkları bilinmektedir. Halkevi’nde yapılan kutlamada Necip Fazıl’da Maraş’ın kurtuluşu ile ilgili düşüncelerini aktarmıştır.⁷⁹ Ulus gazetesinin 13 Şubat 1937 tarihli sayısından anlaşıldığı kadarıyla Ankara’da bulunan Maraşlılar tarafından da Halkevinde yaklaşık 450 kişinin katılımıyla bir toplantı tertip edilmiştir. Toplantı sırasında Hasan Reşit Tankut tarafından Maraş’ın Kurtuluşu ile ilgili bir söylev verilmiştir.⁸⁰

Maraş’ın kurtuluşunun 18’nci yıldönümü olan 12 Şubat 1938 tarihinde de kutlamalar devam etmiştir. 11 Şubat 1938 günü akşamı Ankara’da bulunan Maraşlılar tarafından Halkevinde bir kutlama yapılacağını belirten ve CHP Genel Sekreterliğinden müsaade isteyen 7 Şubat 1938 tarihli bir yazı, Tertip Heyeti Reisi Hususi Muhasebe Tahsilat Şefi Kadri Aşnük tarafından Genel Sekreterliğe gönderilmiştir.⁸¹ Maraşlı gençlerin müracaatları Giresun Saylavı Münir Akkaya tarafından Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya’ya yazılarak müsaade istenilmiş, verilen müsaade üzerine 9 Şubat 1938 tarihli yazı ile Maraşlı gençlerin Ankara Halkevi’nde yapacakları kutlamalara yardımcı olunması için Ankara Halkevi Başkanlığı’na konu iletilmiştir.⁸² Ankara’da yapılacak olan bu törene iştirak etmek üzere Âşık Mehmet ile beraber beş arkadaşı da bizzat Şarbay tarafından belediye otomobili ile Eoğlu’na gönderilmiş ve her türlü ihtiyaçları sağlanarak, Ankara’ya yolcu edilmişlerdi. Anlaşıldığı üzere parti ve belediye tarafından gerekli ve yeterli destek sürekli olarak sağlanmaktadır.⁸³

Maraş’ın kurtuluşunun 26. Yıldönümü dolayısı ile Maraş’ta olduğu kadar yurdun diğer şehirlerinde de kutlamalar yapılmıştır. Maraşlılar,

⁷⁸ **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1936, s. 6; 12 Şubat 1936, s. 2.

⁷⁹ **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1937, s. 7; “Maraş’ın Kurtuluşu Dün İstanbul’da Candan Kutlandı”, **Kurun**, 13 Şubat 1937, s. 1.

⁸⁰ **Ulus**, 13 Şubat 1937, s. 9.

⁸¹ **BCA**, 490.01.980.800.3, 54.

⁸² **BCA**, 490.01.980.800.3, 51,52,53.

⁸³ “Maraş Kurtuluş Münasebetiyle Ankara’da Yapılacak Tören”, Maraş, 10 Şubat 1938, s. 1.

İstanbul'da belediye gazinosunda bir kutlama yapmışlar ve gecede Kadıköy savcı yardımcılarında Nedim Evliya bir söylevde bulunmuştur.⁸⁴

Oldukça renkli geçen 27'nci yıl kutlamaları Maraşlı gençler tarafından Ankara Halkevi'ne de taşınmıştır. CHP Genel Sekreterliği tarafından Basın Yayın Genel Müdürlüğüne yazılan yazıdan 13 Şubat 1947 tarihinde radyoda bir konuşma yapılması, Ankara'ya gelmiş bulunan Maraşlı gençlerden de faydalanmak suretiyle Maraş'a ait türküler söylemeleri için zaman ayrılmasına izin verilmesi istenilmiştir.⁸⁵

Sonuç

Şehirlerinin düşmanlar tarafından işgaline karşı koruyan Maraş halkı, verilen ölüm kalım mücadelesinde birbirlerine kenetlenerek sıkıntılara göğüs germişler ve kurtuluştan sonra da kutlamalar yaparak o günleri gururla anmışlardır. Hiç kuşku yok ki, toplumun dinamiğini harekete geçiren olgular arasında millî günler ve bayramlar önemli bir yer tutmaktadır. Maraşlılar nerede olurlarsa olsunlar kurtuluş gününün hatırasını kutlarlar, bayramın heyecanını Maraş'ta yaşamının bir başka olduğunu bilenler ise mutlaka Maraş'taki kutlamalarda günler öncesinden yerlerini alırlardı. Maraş'ın Kurtuluş Bayramı en az üç gün boyunca kutlanırdı.

Kurtuluş Bayramı için hazırlıklar günler öncesinden başlar, bu hazırlıklara çocuğu, kadını, erkeği, yaşlısı, genci aynı itina ile bayrama yakışır bir tatlı rekabet içinde hazırlanırlardı. Sandıklarda saklanılan millî kıyafetler çıkarılarak giyilir ve davul-zurna eşliğinde çekilen halaylar ve oyunlarla mahalleler gezilir, şehir tam bir festival havasını teneffüs ederdi. Valilik ve Belediyece yapılan hazırlıklar günler öncesinde başlar, tüm Maraşlılar, bayramlarına içinde hissettiği kıpır kıpır heyecanla şevkle hazırlanırlardı. Bayrama devlet ricali, milletvekilleri, sanatçılar davet edilir, gelen konuklar Maraş'ın misafirperverliğine yakışır bir şekilde ağırlandıkça uğurlanırdı. Bayram günü geldiğinde yediden yetmişe, köylüsü şehirlisi bütün Maraşlı bayram yerine akın ederdi. Bazı yıllarda kutlamaların 60 bin civarında insanın katılımıyla yapıldığı görülmüştür. Bayram alanına sığmayan insanlar evlerin balkonlarından, çatılarından, ağaçların üzerlerinden bayramı seyrederdiler. Büyük bir sükûnet içinde geçen bu bayram kutlamalarında kaleye hücum canlandırılır, bayrağımıza Belediye Başkanı tarafından İstiklal Madalyası takılır, devlet ricali halkın bayramını

⁸⁴ "Maraş'ın Kurtuluşu, Şehrimizdeki Maraşlılar Parlak Törenle Kutladılar", **Akşam**, 13 Şubat 1946, s. 2.

⁸⁵ **BCA**, 490.01.980.800.3,30.

kutlardı. Geçit merasiminde askerler, Maraş Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmiş gaziler, mahalleler tarafından hazırlanan yüzlerce çeteler (mahalli kıyafetli milisler), okullar, esnaf odaları, sporcular büyük bir disiplin ve düzen içinde geçerler ve insanlar saatlerce süren bu merasimde geçişe katılanları avuçları patlarcasına alkışlardı. Her bayramda asla unutulmayan bir gelenek de şehitler için Ulu Camii de mevlid-i şerif okutulması ve şehitliğe gidilerek dualar okunmasıydı.

Maraş'ın kurtuluş bayramı etkinlikleri görüldüğü kadarıyla ülkenin içinde bulunduğu ekonomik açıdan sıkıntı yıllarda dahi eldeki şartlar ölçüsünde kutlanmıştır. Sadece İkinci Dünya Savaşı yıllarında doğal olarak kutlamalar ikinci planda kalmıştır. Bu kutlamalarda şehrin süslenmesi şehre ayrı bir hava katmaktaydı. Törende verilen hitabeler, okunan şiirler, yapılan yürüyüşler, fener alayları şeklinde yapılan kutlamalar, şehrin elektrikle buluşması ile daha geniş ve görkemli bir içerik kazanmıştır. Kutlamalar şehirde yeni yolların açılmasına, şehir içi düzenlemelerine, abidelerin ve okulların açılmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler de göstermektedir ki; kutlamalar Maraş'ın bayındırlaşmasına direk katkıda bulunmuştur.

1920-1950 tarihleri arasında incelemeye alınan Maraş'ın kurtuluş etkinlikleri, tek parti döneminde tek düze ve sistematik bir kutlama programının yanı sıra halkın kendi geleneksel uygulamaları ile kutlanırken; çok partili dönemde kutlamalar farklı bir havada yapılmaya başlanmıştır. Sonraki dönemlere de sirayet eden bu kutlama etkinlikleri partiler arası rekabetin görüldüğü bir zaman dilimine sahne olmuştur. Devlet ricali ve parti örgütlerinin yoğun çalışmaları ile adeta seçim kampanyalarına dönüşen kutlamalar; her şeye karşın millî bir havadan uzaklaşmadan, coşkuyla yapılabilmekteydi.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TBMM Arşivi

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

Resmî Gazete

Kitaplar

- Akbıyık, Yaşar, **Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. I, MEB Basım Evi, Ankara, 1987.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri IV**, AAMY, Ankara, 2006.
- Bağdatlılar, Adil, **Uzunluk İstiklal Harbinde Kahramanmaraş**, Toker Matbaası, 1974.
- Çelik, Recep, **Milli Mücadele'de Din Adamları-2**, Emre Yayınları, 2000.
- Çoker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996.
- Çufalı, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.
- Gönen, Cengiz, **Ulusal Kurtuluş Savaşının İlk Kahramanı Maraş**, Lazer Yayınlar, Ankara, 2005.
- Güneş, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları No: 26, Ankara, 2001.
- Kahramanmaraş İl Yıllığı 1974**, Kemal Matbaası, 1974.
- Karabekir, Kâzım, **İstiklâl Harbimiz**, Yüce Yayınları, İstanbul, 1990.
- Karadağ, Hüsamettin, **İstiklal Savaşında Maraş**, Mersin, 1943.
- Kerr, Stanley E., **The Lions of Marash**, State University of New York Press, Albany, 1973.
- Maraş İl Yıllığı 1967**, Dönmez Ofset, Ankara.
- Özalp, Yalçın, **Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi**, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, No: 1, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Tankut, Hasan Reşit (1944), **Maraş Yollarında**, Ukde Yayınları, 2008.
- Tuncer, Cavlak, **Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat ve Mülki Teşkilat (1923-1950)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1990.
- Türk İstiklal Harbi IV Güney Cephesi**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1966.
- Yavuz, Bige, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Makaleler

- Başdoğan, Ferhat, “Kahramanmaraş’ın Kurtuluş Savaşı”, **Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu, Kahramanmaraş Sempozyumu**, 10-11 Şubat 1986.
- Başdoğan, Ferhat, “Kahramanmaraş ve Kahramanmaraşlı”, **Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi**, Yıl: 7, S. 7, 70. Yıl Özel Sayısı, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara, 1990, s. 35.
- Çankaya, Mücellidoğlu Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969.
- Küçükkuşurlu, Murat, “Cumhuriyet Döneminde Yapılan Maraş Kurtuluş Şenlikleri” **Uluslararası Millî Mücadele Döneminde Maraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, 5 Şubat 2017.
- Sıvgın, Hale, “Güney Cephesinin Değerlendirilmesi”, **Türk İstiklal Harbinde Kuvay-ı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler 16 Mayıs 2014**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014.

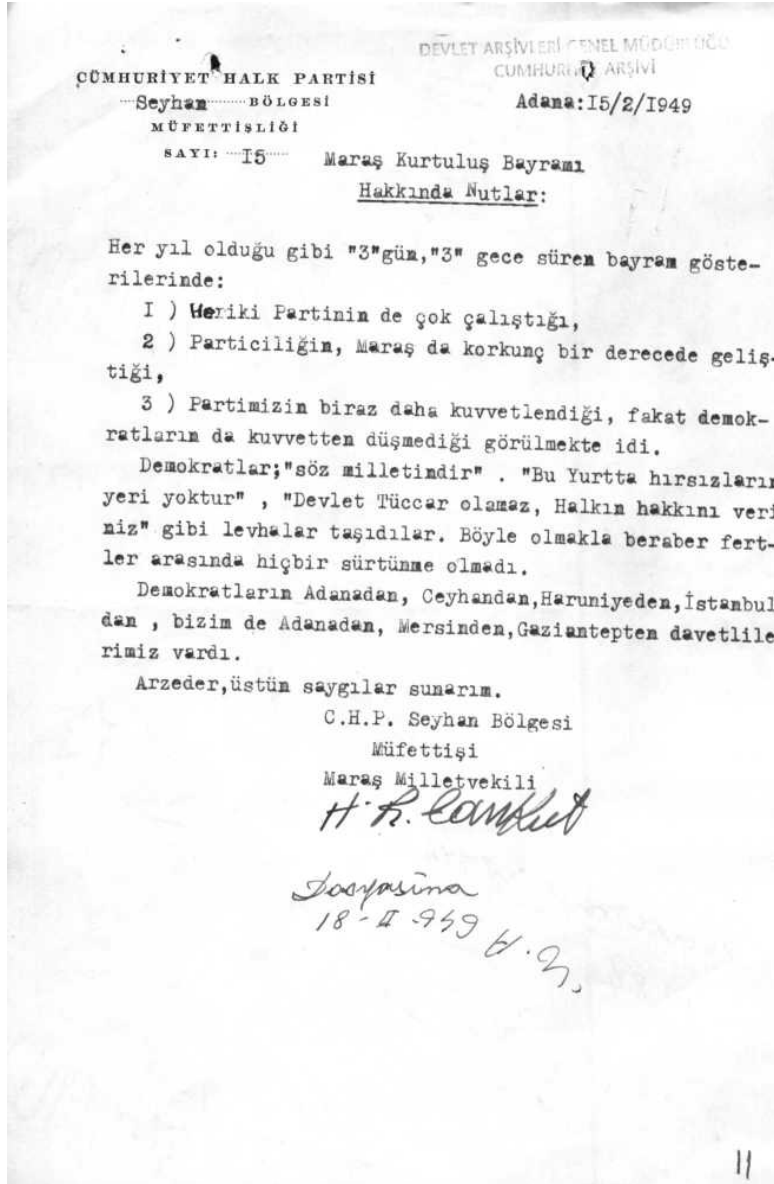
Sürelî Yayınlar

- Akşam
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Kurun
Maraş (Maraş Vilayet Gazetesi)
Ulus
Ülkü Dergisi
Vakit
Yeni Sabah
Zafer

EKLER:**Ek-1: Maraş Vilayet Gazetesi (13 Şubat 1941)**

Adres: Maraş Vilayet Gazetesi Dairesi mahsus Basılmayan yazılar geri verilmez.		Abone şartları Seneliği: 125 Kuruş Aylığı: 65 İlanat tarifesi tabidir Geçmiş nüsha 20 kuruş TANESİ [100] Paradır
Sayı: 384 Yıl: 7 (Perşembe Günleri Çıkar Vilayet Gazetesidir.)		13 Şubat 1941
<h2 style="margin: 0;">Kurtuluş Bayramımız Hepimize Kutlu olsun</h2>		
Kurtuluşumuzun (21)nci yıldönümü dün muazzam sevinç ve heyecan tezahürleriyle kutlandı.		
<h3 style="text-align: center;">12 Şubat</h3> <p style="text-align: center;"><i>Sicet İstemi</i></p> <p>Ne mutlu bir gün. Bu sabah Maraş, top, tüfek ve mitralyöz sesleriyle uykusundan uyanıyor. Şehrin her tarafından gelen bu silâh sesleri [21] yıl önce bugün düşmanın bu memleketten kovulduğunu haber veriyor.</p> <p>Gün de ne güzel bir gün. sanki tabiat senenin en güzel gününü bu gün için saklamış.</p> <p>Tatlı bir hava, ılık bir güneş ve canlı bir gün...</p> <p>Şimdi bütün balk sokaklara dökülmüş, yollar geçilmez bir hale gelmiş, damların üzerine varıncıya kadar insan dolu.</p> <p>Maraşın ve kurtuluş harbinin kalbi olan kalede mahşeri bir kalabalık göze çarpıyor.</p> <p>Top sesleri hâlâ devam ediyor, muhtelif saumlarda davullar çalıyor, milis grupları sokakları doluyor, her istikametten belediyeve doğru - sel gibi - insanlar akıyor. saat [10] a yaklaşıyor, herkeste bir sıbrırlık ve telaş var. Bütün gözler milislere çevrilmiş, onlara bakıyor. Nihayet Canavar düdüğü, beklenen hücum işaretini veriyor.</p> <p>Aman Allah o ne atış, o ne fırlayış? Milisler, yaylarından fırlayan birer ok gibi -Bayrakları ellerinde-Kaleye atılıyorlar. Arkalarından da yüzlerce halk koşuyor. Bu hücum [Bayrak Hadisesini] canlandırıyor.</p> <p>[21] Yıl önce Mertliğin ve Kahramanlığın bir ifadesi olan bu vak'a bir defa daha onbinlerce halkın gözü önünde tekrar ediliyor.</p> <p>Koşuyorlar, Maraşın bu Yiğit evlatları -Düz bir yolda koşar gibi- dimdik Kaleye tırmanıyorlar.</p> <p>Hepimiz bunları yaşlı gözlerle seyrediyoruz. Saflar arasında binçiryanlar ve ağlayanlar da eksik değil. Hiç gürpne yok, bu anda bütün Maraşlıların kalpleri -Tek bir kalp gibi- heyecanla çarpıyor ve gözüşleri gururla kabarıyor.</p> <p>Uçar gibi koşan Kahramanlar, çok geçmeden kaleye ulaşıyorlar. Kapıdan ve Divarlardan tırmanarak içeri giriyorlar. Kaledeki direğe Türk bayrağını çekiyorlar.</p> <p>Şimdi o milli varlığımızın timsali olan şanlı bayrağımızın kıvrıla kıvrıla dalgalandığını görüyoruz. bunu büyük bir gururla ve yaşanan gözlerimizle seyrediyoruz.</p> <p>Artık kaledeki kalabalık merasim yeri olan Belediye önüne doğru akıyor. Milisler, Parti civarındaki meydana toplanan geçit alanına iştirake gidiyorlar.</p> <p>Bu defa Belediye önünde başka bir faaliyet göze çarpıyor: Başta muhterem Valimiz olmak üzere Sayın Sayıvlar-</p>	<h3 style="text-align: center;">Sayın Meb'uslarımız ve Hataylı misafirlerimiz Şehrimizde</h3> <p>Muhterem Mebuslarımızdan Hasan Beşit TANKUT, Kemal Bayazid ve Ziya Kayıran Kurtuluş bayramımızda bulunmak üzere şehrimizi tesrif etmişlerdir.</p> <p>Bu münasebetle Hataydan da Belediye, Parti ve Umumi Meclisi temsilen üç kişilik bir heyet te şehrimizi şerefletirmişlerdir. Ayrıca Kazalarımızdan da Parti ve Belediyeyi temsilen bir heyet gelmiştir.</p> <p>Belediyemizin ve Partimizin davatlısı olarak şehrimizde bulunan değerli Sayıvlarımız ve Sayın misafirlerimizze hoş geldinize deriz.</p> <h3 style="text-align: center;">Bir Ziyafet</h3> <p>Kurtuluş bayramımız münasebetle davet edilmiş bulunan muhterem mebuslarımızla sayın misafirlerimizin şereflerine 11-2-940 salı günü saat 20 de belediyemiz tarafından 60 kişilik bir ziyafet verilmiştir. Bu ziyafette sayın Valimiz, Alay komutanımız, Daire müdürleri, Parti ve Belediye mensupları bulunmuşlar ve neşeli bir vakit geçirmişlerdir.</p> <p>Ziyafeti müteakip sayın misafirlerimiz, Halkvî Gösterit kolunun verdiği münasamereye davet edilmişlerdir.</p> <h3 style="text-align: center;">C. H. P. Kaza İdare Heyetinin tertib ettiği balo çok neşeli geçti</h3> <p>Kurtuluş Bayramımız dolayısıyla C. H. Partisi Kaza idare heyetince 12-2-941 günü Belediye binasında tertip olunan Balo, kalabalık bir davetli huzurunda geç vakta kadar devammıştır.</p> <p>Davetliler arasında Sayın Valimiz, Alay Komutanımız, Muhterem Sayıvlarımız ve misafirlerimiz de bulunuyorlardı.</p> <p>Baloda milli oyunlar oynanmış ve Maraş Kurtuluşunun mefhumuna uygun bir his ve heyecan içinde güzel bir vakit geçirilmiştir.</p> <p>larımız ve Hataylı aziz misafirlerimiz, Komutanlarımız tırbünde yerlerini alıyorlar.</p> <p>Meydan güzel süslenmiş, Belediye Reisimiz burada güzel (Artarı Sayfa 4 S. 1 de)</p>	

Ek-2: CHP Seyhan Bölge Müfettişi ve Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut'un Maraş Kurtuluş Bayramı Hakkındaki Notları 1949 (BCA, 490.01.980.800.3-11.)

**Ek-4: Maraş'ın Kurtuluşuna Katılan Maraşlı Kahramanlar
(Ulus 13 Şubat 1937)**

Maraş'ın kurtuluşu

Maraşın kurtuluş bayramına iştirak eden maraşlı kahramanlar

Maraş, 12 (A.A.) — Maraş bugün kurtuluşunun 18 inci yıldönümünü büyük bir sevinç ve coşkunlukla kutladı. Cumhuriyet meydanını dolduran ve taşınan on binlerce halk büyük Önderin kurtarıcı bayrağı altında her zaman can vereceklerine bir daha and içtiler.

İstiklâl marşından sonra Maraşın kahraman bayrağına verilmiş olan istiklâl madalyası merasimle bayrağa takıldı. Söylenen harareti söylevler, okunan şiirler halka sonsuz heyecan verdi. Milisler askerler ve mektebliler parlak geçit resmi yaptılar.

Akşama büyük fener alayı yapılacak ve bugün şerefine gece orta okul salonunda bir balo verilecektir.

Bu akşam Halkevinde tören yapılacaktır.

Maraş kurtuluşunun yıldönümünü

kutlamak maksadiyle, Ankarada bulunan maraşlılar tarafından bugün saat 20 de Halkevinde bir toplantı tertib edilmiştir. 150 kadar maraşlı ile 300 kadar davetlileri bu toplantıda memleketlerinin kahramanlık menkıbelerini anacaklar, şiirler okuyup yerli türküler ve müzik parçaları terennüm edeceklerdir.

Bu arada müteşebbis heyet namına Necmi Doğucun birkaç söz söyleyecek, Hasan Reşid Tankut toplantının mevzuu ile ilgili bir söylev verecek, Besim Atalay Maraş tarihinin hulâsasını ve erkek lisesi başmuavini İhsan da Maraş müdafaası üzerine bir ekspozite yapacaklardır.

İstanbuldaki tören

İstanbul, 12 (Telefonla) — Bugün İstanbuldaki maraşlılar Eminönü Halk-